

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Oliver Sepp

**EESTI MÄLUPOLIITIKA 21. SAJANDIL VABADUSSÕJALASTE
REHABILITEERIMISKATSE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Liisi Veski, PhD

Heiko Pääbo, PhD

Tartu 2025

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 8639

Oliver Sepp, 19.05.2025

Annotatsioon

Selle bakalareusetöö eesmärk on uurida vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu põhjuseid ning selles osalenud mälutoimijaid. Täpsemalt tuvastakse töös eelnõuga seotud mälutoimijad ja uuritakse nende rehabiliteerimise vajalikkuse põhjendusi. Teisalt analüüsib töö, milliste tegurite mõjul muutus vabadussõjalaste rehabiliteerimine aktuaalseks. Uurimisküsimustele vastamiseks ja sisu analüüsimiseks kasutatakse Riigikogu põhiseaduskomisjoni protokoll, õiguskomisjoni avaliku istungi transkriptsiooni ja kahe täiskogu stenogrammi. Valimit täiendavad erinevate veebiväljaannete arvamuskäsitlused. Materjalide analüüsimiseks kasutatakse kontentanalüüsi meetodit. Töö käigus leiti, et vabadussõjalaste rehabiliteerimine võis muutuda aktuaalseks mitmete tegurite mõjul. Rehabiliteerimise pooldajatest mälutoimijad tõid ise välja mitmeid põhjuseid. Esiteks Konstantin Pätsile pühendatud mälestusmärgi planeerimine, teiseks Eesti Vabariigi 100. aastapäev. Töös seostati ka rehabiliteerimise teema esile kerkimist Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna (EKRE) pääsemisega Riigikokku. Analüüsi tulemusena tuvastati, et peamisteks mälutoimijateks antud juhtumid olid Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni liikmed, kes osalesid hinnanguliselt kõige aktiivsemalt Riigikogus toimunud aruteludes. Teisteks pooldajate gruppideks saab liigitada Reformierakonna ja Keskerakonna fraktsiooni liikmeid. Põhiliseks rehabiliteerimist põhjendavaks argumendiks oli, et 1938. aastal vabadussõjalastele määratud amnestia ei olnud piisav ja Riigikogu oma kunagise riigipöörde passivse tegevuse tõttu peab vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu vastu võtma. Samuti leiti analüüsi käigus, et Eesti Konservatiivne Rahvaerakond on korduvalt oma artiklites seostanud erakonda ja vabadussõjalasi, luues mineviku ja tänapäeva isikute, organisatsioonide ning sündmuste vahel seoseid.

Abstract

The aim of this bachelor's thesis is to investigate the reasons for the draft law on the rehabilitation of the Veterans (Vabadussõjalased in Estonian) and the memory actors who participated in it. More specifically, the thesis identifies the memory actors related to the draft law and examines the reasons for the necessity of their rehabilitation. On the other hand, the thesis analyses the factors under which the rehabilitation of the Veterans became relevant. To answer the research questions and analyze the content, protocol of the Riigikogu Constitutional Committee session, transcription of the Riigikogu Legal Committee session and the stenographic records of two Riigikogu's plenary sessions were used. The sample was expanded with articles published in various online publications. Content analysis is used to analyze the materials. During the work, it was found that the rehabilitation of the Veterans may have become relevant due to the influence of several factors. Memory actors themselves cited several factors. Firstly, the planning of a memorial dedicated to Konstantin Päts and secondly, the 100th anniversary of the Republic of Estonia. The work also linked the emergence of the rehabilitation topic with the entry of the Conservative People's Party of Estonia (EKRE) into the Riigikogu. As a result of the analysis, it was established that the main memory actors in this case were members of the Estonian Conservative People's Party Parliamentary group, who were estimated to have participated most actively in the discussions held in the Riigikogu. Other groups of supporters can be classified as members of Reform Party and the Centre Party faction. The main argument justifying the rehabilitation was that the amnesty granted to the Veterans in 1938 was not sufficient and that the Riigikogu, due to its passive actions in the previous coup, must adopt a bill to rehabilitate the Veterans. It was also noted that the Conservative People's Party of Estonia used to draw parallels between historical figures, organizations and events, and those of today or with themselves, especially in their party's media portal.

Sisukord

Sissejuhatus.....	6
1. Teoreetiline raamistik.....	8
1.1 Mälupoliitika.....	8
1.2 Mälutoimijad.....	9
1.3 Rehabilitseerimine.....	11
1.4 Eelnõu: “Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabilitseerimisest”	13
2. Vabadussõjalaste Liidu olemus ja tegevus.....	16
2.1 1934. aasta sündmused ja amnestia	18
2.2 Vabadussõjalaste hilisem kuvand.....	19
2.3 Vabadussõjalaste ideoloogia	20
3. Metoodika	22
3.1. Kontentanalüüsi kirjeldus	23
4. Analüüs	25
4.1 Pooldamine (rehabilitseerimise pooldajad)	25
4.1.1 Õigluse taastamine	25
4.1.2 Tänapäeva poliitilised eesmärgid.....	28
4.1.3 Riigikogu pädevus	31
4.2 Vastandumine (rehabilitseerimise vastased).....	33
4.2.1 Pädevuse puudumine	33
4.2.2 Minevikunägemuse muutmise katse.....	34
5. Diskussioon.....	36
Kokkuvõte.....	40
Kasutatud kirjanduse loetelu.....	41
Analüüsitud materjali loetelu.....	44
6. Lisad.....	52
Lisa 1. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhend.....	52
Lisa 2. Kodeerimistabel	53
Lisa 3. Lihtlitsents.....	57

Sissejuhatus

Peamiselt Konstantin Pätsi, Johan Laidoneri ja August Rei poolt läbi viidud sõjaväeline riigipööre 1934. aastal ja sellele järgnenud autoritaarne ajastu Eestis, mis kestis kuni 1940. aastani, on tänapäevani tekitanud arutelusid ja vastuolulisi arvamusi. Riigipöörde tulemusena arreteeriti vabadussõjalaste liikmed, organisatsioon suleti ja selle tegevus keelustati. Käesolevas töös kasutatakse mõistet “vabadussõjalased” viitamaks Eesti Vabadussvõitlejate Keskliidu ja selle eelkäija, Eesti Demobiliseeritud Sõjaväelaste Liidu liikmetele.

Hinnangud vabadussõjalaste ideoloogia ja tegevuse kohta on siiani olnud vastakad ja ühtne ajalookäsitlus vabadussõjalaste kohta puudub. Vabadussõjalaste rolli ja nende osaks saanud repressioone on uurinud ajaloolased ja sellele tähelepanu juhtinud paljud poliitikud. Teematikat ei ole kajastatud mitte ainult meedias või avalikes aruteludes, vaid see on leidnud käsitlemist ka parlamentaarsel tasemel. 2015.aastal loodi Riigikogu Vabadussõjalaste toetusrühm, mis esitas 2017. aastal eelnõu, mille eesmärgiks oli vabadussõjalaste rehabiliteerimine. Eelnõu algatajad leidsid, et seniajani pole vabadussõjalaste vastu suunatud ebaõiglust heastatud ja repressioonid isikutele taastatud (Riigikogu 2017c, 1-2). Eelnõu lükkati 2018. aastal Riigikogu täiskogu poolt tagasi (Riigikogu n.d). Vabadussõjalaste rehabiliteerimiskatse on esimene omataoline ja esimene rehabiliteerimist puudutav eelnõu, mis on parlamendi poolt tagasi lükkatud. Varasemalt pole vabadussõjalaste rehabiliteerimist mälupoliitika perspektiivist uuritud, käesolev töö täidaks selle tühimiku. Teema väärrib uurimist, sest see võib aidata mõista, kuidas minevikku tõlgendatakse ja millisena määratleb parlament enda rolli taolises protsessis.

Selle bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida vabadussõjalaste liikumise rehabiliteerimiskatset 21. sajandil, kasutades uurimismeetodina kvalitatiivset kontentanalüüsi. Töö eesmärgiks on uurida, milliste tegurite mõjul tekkis vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu, kaardistada ära seda eestvedanud erakonnad ja muud huvirühmad ja uurida rehabiliteerimise vajalikkuse põhjendusi.

Põhinedes analüüsile on töö sihiks leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Millised erakonnad ja muud huvirühmad on vabadussõjalaste rehabiliteerimise eestvedajad või vastased ning milliste aspektidega põhjendavad nad teema vajalikkust?

See küsimus aitab selgitada, millised parteid, organisatsioonid või poliitilised figuurid toetavad või toovad tähelepanu rehabiliteerimistemaatikale ja mis on selle ajendiks. Samuti aitab see mõista, kas ajaloo ümberhindamisel on algatajate eesmärgiks toetada sealjuures ka oma poliitilisi eesmärke.

2. Miks on vabadussõjalaste rehabiliteerimistematika muutunud 21. sajandil uuesti aktuaalseks?

See küsimus aitab luua selguse, miks vabadussõjalaste rehabiliteerimine muutus uuesti aktuaalseks. Eesmärk on tuvastada, kas selle eelnesid mingid muutused poliitikas või ühiskonnas laiemalt.

Peatükk "Teoreetiline raamistik" tutvustab töö teoreetilisi lähtekohtasid, sõnastades mälupoliitika definitsiooni ja teeb ülevaate peamistest töös kasutatavatest mõistetest – mälutoimijad ja rehabiliteerimine. Töö teine osa kätkeb endas vabadussõjalaste liikumise ja 1934. aasta riigipöörde ajaloolise tausta ülevaadet, mis on vajalik analüüsitava sisu mõistmiseks. Töö kolmas peatükk tutvustab töös kasutatavat metoodikat ja valimit. Neljandas peatükis esitatakse kontentanalüüsile põhinedes analüüsitulemused. Sellele järgneb tulemusi kokkuvõttev diskussioon ja bakalaureusetööd kokkuvõttev peatükk.

1. Teoreetiline raamistik

Peatüki “Teoreetiline raamistik” eesmärgiks on teha ülevaade töös kasutatud mõistetest ja töös uuritavast juhtumist. Esiteks defineeritakse mõiste mälupoliitika. Seejärel tutvustatakse töös uuritavaid mälutoimijate teoreetilisi käsitusi ja tehakse ülevaade rehabiliteerimisest kui meetmest. Peatüki lõpus antakse ülevaade uuritavast juhtumist – Riigikogu otsus “Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabiliteerimisest” (552 OE).

1.1 Mälupoliitika

Minevik elab edasi mälus, nii individuaalsel kui ka ühiskondlikul tasandil. See, kuidas minevikku mäletame, mõjutab nii möödunu kujutamist kui ka oleviku mõtestamist. Ajaloosündmuste ühiselt mälestamine ja ajalooliste kogemuste käsitlemine on olnud sajandeid ühtekuuluvustunde kujundamise osaks (Anderson 1983, Sierp & Wüstenberg 2015, 332 kaudu).

Mälupoliitika mõiste puhul puudub ühiselt kasutatav ja universaalne definitsioon. Enamasti on mälupoliitikat defineeritud vastavalt uurimuste fookusele ja juhtumite üldisele iseloomule. Seetõttu on antud töös välja toodud üldised määratlused lähtudes uurimistöö kontekstist.

Maria Mälksoo (2023, 2) defineerib mälupoliitikat kui minevikku käsitlevate diskursuste ja praktikate sihiliku kasutamist. Selle eesmärk on saavutada endale olulisi eesmärke. (Mälksoo 2023, 2) Nende saavutamiseks võidakse kasutada nii seadusandlikke vahendeid (näiteks rehabiliteerimine, ideoloogiate hukkamõistmine, erinevate tähtpäevade kehtestamine jne) kui ka praktilisi meetmeid (näiteks muuseumite rajamine, avalike rituaalide korraldamine jne) (Tamm 2013, 651-652). Samas toovad Jamie ja Will Ranger (2023, 451) välja, et mälupoliitikat võib põhjalikumalt mõttes defineerida kui erinevate rühmade lahkavust ajaloo tõlgendamise ja konkreetsete väljenduste üle. Autorid leiavad, et mälupoliitika keskendub pigem vaidlustele ajalooliste tõdede üle rohkem kui konfliktidele, mis on tekkinud ajalooliste tõdede tõlgendamise tõttu. (Ranger & Ranger 2023, 451) Käesolev töö lähtub Maria Mälksoo (2023) definitsioonist, kus määratletakse mälupoliitikat kui tegevust, mille sihiks on saavutada endale olulisi eesmärke. Töö kaardistab ära konkreetse mälupoliitika juhtumiga seotud toimijad ning uurib, kas ja kuidas on toimijad seeläbi püüdnud täita oma poliitilisi eesmärke.

1.2 Mälutoimijad

Käesoleva töö eesmärk on uurida vabadussõjalaste rehabiliteerimistemaatikaga seotud huvigruppe, analüüsides nende tegevuse ajendeid ja argumente. Seetõttu tuleb esmalt määratleda, kes on mälupoliitilised toimijad ja milliste erinevate käitumistunnuste põhjal võib neid jaotada.

Mälutoimijad on isikud, poliitilised erakonnad, organisatsioonid jne, kes käsitlevad ajalugu sageli sihilikult, et legitimeerida oma tegevust võimu säilitamisel või saavutamisel nii, et säilitada oma sihtgruppide jaoks usaldusväarsuse (Bernhard & Kubik 2014, 9). Samuti võivad olla mälutoimijad mitteriiklikud isikud või rühmad, kes tegutsedes väljaspool riiklikke kanaleid tegelevad mineviku valikulise mälestamisega eesmärgil saavutada või takistada muutusi avalikus mälus (Gutman & Wüstenberg 2022, 1071). Mälutoimijate vahel võivad eksisteerida konfliktid mälu sisu ja tähtsuse üle nii demokraatlikes kui ka autoritaarsetes riikides (Berenskötter 2023, 26). Mälu saab olla poliitiliselt mõjuv vahend ainult juhul kui sellel on ühiskondlik tähtsus (Berenskötter 2023, 26).

Poliitilised mälutoimijad (poliitikud ja poliitilised liikumised) võivad minevikunägemust käsitledes tuua paralleele oleviku ja ajaloosündmuste vahel või vastandada end ajalooliste isikute, sündmuste või liikumistega (Wijermars 2018, 21).

Järgnevalt antakse ülevaade mälutoimijate peamistest ideaaltüüpidest, lähtudes Bernhard ja Kubiku (2014, 11) jaotusest. Tuleb ära märkida, et Bernhard ja Kubiku mälutoimijate jaotus on loodud eelkõige analüüsima mälupoliitikat postkommunistlikes ühiskondades, kuid seda on rakendatud ka muude juhtumite puhul.

1. Mäluvõitlejad leiavad, et ajalooline tõde on saavutatav ja peab olema sotsiaalse ja poliitilise elu aluseks. Nad näevad oma rolli kui võitlust tõe eest ning kalduvad toetama sageli mütologiseeritud ühetaolist minevikunägemust. Taolistes minevikunägemustes võivad erinevad ajad (minevik, olevik ja tulevik) omavahel seguneda või kattuda. Mäluvõitlejad määratlevad mälupoliitikas kahte poolt – “meie vs nemad”. (Bernhard & Kubik 2014, 11; 15)
2. Mälupluralistid nõustuvad, et erinevatel rühmadel võib olla üksteisest erinev minevikukäsitlus. Nad tunnistavad õigust igaühe oma minevikunägemusele ning

pooldavad dialoogi ja rahumeelsust, ilma riikliku sekkumiseta. Mälupluralistid määratlevad mälupoliitikas osapooltena samuti kahte poolt – “meie ja nemad”. (Bernhard & Kubik 2014, 13;15)

3. Mälueitajad hoiduvad osalemast mälupoliitikas, kuna neil puudub selle vastu huvi või ei pea nad sekkumist vajalikuks, mis on tingitud tugeva ja ühtse minevikunägemuse olemasolust, mis ei vaja seadusandlikul tasemel sekkumist. Mõnel juhul võib taoline vältiv hoiak olla seotud ka poliitilise vastutuse hirmuga, eriti siis kui nemad või nende poliitilised eelkäijad võivad olla seotud mineviku traumaatiliste sündmustega. Mälueitajad võivad hoiduda mälupoliitikast hoolimata teiste mälutoimijate tegevusest. Nad käsitlevad minevikku kui õppetundi ja suunavad tähelepanu olevikule, vältides mälupoliitilisi konflikte. Mälueitajad peavad olulisemaks tegeleda aktuaalsete probleemidega, mitte propageerida minevikunägemust. (Bernhard & Kubik 2014, 14-15)
4. Tulevikule suunatud mälutoimijad on mälutoimijad, kes leiavad, et on lahendanud “ajaloo mõistatuse” ja seetõttu omavad eduka tuleviku saavutamise strateegiat. Tulevikku vaatavad keskenduvad poliitikas osalemisel “helgema” tuleviku kujundamisele ja seavad kahtluse alla alternatiivsed minevikutõlgendused. Võimul olles kaasatakse kogu riiki oma eesmärgi saavutamiseks. (Bernhard & Kubik 2013, 14-15)

Käesolevas uurimuses, mis käsitleb vabadussõjalaste rehabiliteerimise katset Riigikogus, saaks mälutoimijaid piiritleda Riigikogu toetusrühma ja eelnõu poolt hääletanud saadikutega. Samas vaadeldakse käesolevas töös ka eelnõule vastandunud isikuid ja grupe, kes on osalenud vabadussõjalaste rehabiliteerimise aruteludes. Kuna töö eesmärgiks on uurida lähemalt mälutoimijaid ja nende tegevust, siis annab eelpool kirjeldatud jaotus võimaluse analüüsida seda, kas ja milliste ideaaltüüpidega sarnanevad uuritavad toimijaid kõige enam.

1.3 Rehabilitatsioon

Mälupoliitika definitsiooni alapeatükis mainitud meetmete hulka kuulub ka rehabilitatsioon. Nagu on märgitud Riigikogu toetusrühma poolt koostatud seletuskirjas, puudub Eesti Vabariigi kehtivates seadustes rehabilitatsiooni termini määratlus (Riigikogu 2017c, 2). Järgnev alapeatükk selgitab selle mõiste olemust mälapoliitika kontekstis.

Eva-Clarita ja Vello Pettai (2015, 32) analüüsivad oma raamatus “Transitional and Retrospective Justice in the Baltic States” seda, kuidas on Balti riigid tegelema Nõukogude okupatsioonivõimude repressioonide ja ebaõigluse heastamisega. Nad esitavad raamistiku, mis kirjeldab võimalikke meetmeid õigluse taastamiseks, jagades sihtrühmad süüdlasteks ja ohvriteks. Autorid jagavad meetmed kolme rühma: kriminaalõiguslikud, poliitilised ja sümboolsed. (Pettai & Pettai 2015, 32)

Käesolevas bakalaureusetöös keskendutakse rehabilitatsioonile, mida autorid määratlevad ohvritele suunatud õigusliku ja poliitilise meetmena (Pettai & Pettai 2015, 32). Rehabilitatsioon tähendab käesolevas kontekstis õiguslikke ja poliitilisi tegevusi isikute suhtes, keda on ebaõiglaselt oma veendumuste, salajaste rühmistuste organiseerimise või “ettenähtud poliitilise joone järgimisest keeldumise” tõttu karistatud (Calhoun 2004, 8-9; Pettai & Pettai 2015, 37). Isikute suhtes rakendatud karistus võib tähendada vangistust ja/või riigipoolset (režiimipoolset) diskrimineerimist (Calhoun 2004, 91). Rehabilitatsiooni rakendamisel tühistatakse eelnevalt määratud ebaõiglasel kriminaalkaristused ja taastatakse isikule ära võetud õigused ja vabadused, sageli kaasneb sellega ka kompensatsioon. Rehabilitatsioonis on sümboolne väärtus. (Calhoun 2004, 8-9)

Rehabilitatsioon ja teised süstemaatilise ebaõigluse vastased meetmed ei ole tavaliselt suunatud üksikisikutele, vaid riik tunnustab minevikus toimunud ebaõiglust konkreetse rühma suhtes (Pettai & Pettai 2015, 37). Rehabilitatsiooni võidakse kasutada sõjajärgsel perioodil poliitilise meetmena, kus võidukas osapool võib näha rehabilitatsiooni kui vahendit eelneva konflikti põhjuste ületamiseks, sellega vähendada edasist vägivalda või ennetada suurema konflikti tekkimist (Ahmed & Green 1998, 196-197). Erik Meyer (2010, 173-174) leiab, et rühmade õigeks mõistmine, rehabilitatsioon või materiaalne kompensatsioon on mõistlikud meetmed ainult

meetmeid puudutavate isikute eluajal (Meyer 2010, 173-174). Suuremate rühmade rehabiliteerimine võib samas tekitada ka vastuolusid, eriti juhul kui rehabiliteeritute seas on isikud, kes võisid ise repressiivseid tegusid toime panna (Pettai & Pettai 2015, 38; 214).

Vabadussõjalaste rehabiliteerimiskatse võib esmalt tunduda ajaloolise õigluse taastamisena, kuid mälupoliitika kontekstis on tegemist tähtsa minevikunägemuse kujundamise tegevusega. Rehabiliteerimine ei ole ainult õiguslik meede, vaid seadusandlikul tasemel kindla hoiaku võtmine ajalooliste sündmuste suhtes, mille kaudu püütakse kujundada ametlikku minevikunägemust. Järgnev töö analüüsib vabadussõjalaste ja nendega seotud isikute rehabiliteerimiskatset, analüüsides seda mälupoliitika kontekstis. Töö käigus tuvastatakse rehabiliteerimisega seotud mälutoimijad ja nende tegevuse ajendid, sealjuures selgitades välja, kas taolise minevikunägemuse kujundamise eesmärgiks võis olla toimijate endi poliitiliste eesmärkide toetamine.

1.4 Eelnõu: “Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabiliteerimisest”

Vabadussõjalaste rehabiliteerimiskatse analüüsimiseks on peale teoreetilise tausta vajalik anda ülevaade konkreetsest juhtumist, et kaardistada ära rehabiliteerimise algatajatest mälutoimijad ning anda ülevaade rehabiliteerimisprotsessist.

Vabadussõjalaste rehabiliteerimise toetusrühm asutati 2015. aastal EKRE ja Keskerakonna fraktsiooni liikmete poolt. Sinna kuulusid Jaanus Karilaid (KE – Keskerakond), Aadu Must (KE), Heimar Lenk (KE), Henn Põlluaas (EKRE), Martin Helme (EKRE), Mart Helme (EKRE) ja Märt Sults (KE). (Koorits 2015) Eelnõu algatajate seas 2017.aastal oli ka paar teiste fraktsioonide liiget. Toetusrühma eesmärgid olid meedias (Koorits 2015) sõnastatud nii:

“1. Kuna teatud poliitilised jõud kasutasid riiklikke institutsioone vabadussõjalaste likvideerimisel, siis oleks meeldiv, kui riigikogu vabandaks Eesti vabariigi nimel kõigi vabadussõjalaste järeltulijate ees ja mõistaks hukka 1934. aasta riigipöörde.

2. Eestis võiks olla koht, kus oleks võimalik avaldada austust vabadussõjalaste kui ühiskondliku fenomeni suhtes (mälestustahvel koos selgitava informatsiooniga).

3. Õppematerjalides peab tulevikus põhjalikumalt käsitlema vabadussõjalaste liikumise tähendust.” (Koorits 2015)

Toetusrühm töötas 2017. aastaks välja eelnõu mille eesmärgiks oli “rehabiliteerida kõik isikud ja ühendused, kes olid süüdi mõistetud või represseeritud seoses osalusega Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud ühenduste tegevuses, samuti selle tegevusele kaasaaitamises või toetamises.” (Riigikogu 2017b, 1)

Ettepaneku esitasid neljast erinevast Riigikogus olevast erakonnast kokku kolmteist parlamendisaadikut, kelleks olid: Tarmo Kruusimäe (IRL – Isamaa ja Res Publica Liit), Peeter Ernits (EKRE), Mart Helme (EKRE), Uno Kaskpeit (EKRE), Henn Põlluaas (EKRE), Martin Helme (EKRE), Jaak Madison (EKRE), Arno Sild (EKRE), Raivo Põldaru (EKRE), Jaanus Karilaid (KE), Märt Sults (KE), Igor Gräzin (RE – Reformierakond), Madis Milling (RE). (Riigikogu 2017b, 1-2; Riigikogu stenogrammid 2018b)

Oma selgituskirjas leidsid eelnõu algatajad, et 1938. aasta amnestia loetles represseeritud endiselt “eksinuiks; nende head nime ei taastatud ja amnestia oli tingimuslik ja kehtis vaid juhul, kui amnesteeritud loobusid oma põhiseaduslikust õigusest olla poliitilises opositsioonis”. Nende seisukoht oli see, et amnestia on vaid osaline, ega tähendanud vabadussõjalaste rehabiliteerimist. (Riigikogu 2017a, 2)

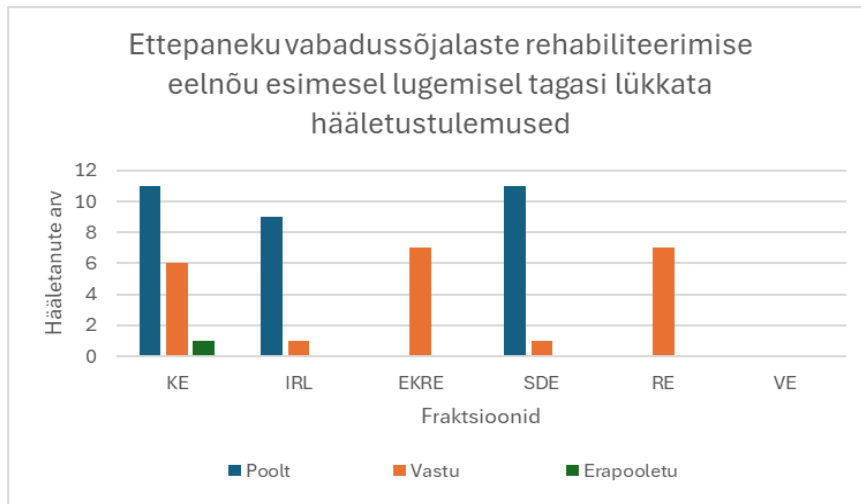
Eelnõu seletuskirjas viitavad saadikud ka kahele varasemale pretsedenti loovale õigusaktile - “kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta (1992) ning okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seaduses (2003)”. (Riigikogu 2017c, 2) Seetõttu leitakse, et Riigikogul on seadusandjana õigus võtta vastu vastav otsus EKVLi ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabiliteerimisest. (Riigikogu 2017c, 3)

Eesti Vabadussõjalaste Liidu rolli üle Eesti ajaloos ja nende võimaliku rehabiliteerimise üle arutati 7. märtsil 2017. aastal toimunud Riigikogu õiguskomisjoni avalikul istungil, kus lisaks vabadussõjalaste teemalisele arutelule esinesid ettekannetega ka ajaloolased Jaak Valge ja Art Johanson ning küsimustele vastas Andres Kasekamp. Komisjonis jäi üksmeele puudumise tõttu hinnang andmata. (Kuus et al. 2017)

Eelnõu juhtivkomisjoniks oli määratud Riigikogu põhiseaduskomisjon. 23. jaanuaril 2018. aastal toimunud komisjoni istungil võeti konsensuslega vastu ettepanek võtta eelnõu Riigikogu täiskogu päevakorda. Samas hääletati poolt komisjoni esimehe Marko Pomerantsi (IRL) ettepanekule eelnõu esimesel lugemisel tagasi lükkata. Kuna vastandajatest mäluhoimijad kajastuvad protsessis vähesel määral on järgnevalt välja toodud hääletustulemused. Ettepaneku poolt oli viis Riigikogu liiget: Marko Pomerants (IRL), Mart Nutt (IRL), Arto Aas (RE), Mihhail Korb (KE) ja Rein Randver (SDE – Sotsiaaldemokraatlik erakond). Vastu kaks liiget: Henn Põlluaas (EKRE) ja Helmut Hallemaa (KE). Hääletusel jäid erapooletuks kolm liiget: Jüri Adams (VE – Vabaerakond), Lauri Luik (RE) ja Kalle Laanet (RE). (Riigikogu põhiseaduskomisjon 2017; Riigikogu stenogrammid 2018b)

Vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu esiletulekule ühest ja selget selgitust pole võimalik anda. Samas on töös uuritud materjalides teatud viiteid eelnõu ajastusele. Näiteks Henn Põlluaas tõi oma täiskogus peetud sõnavõtus välja, et see oleks hea tegu saabuvaks Eesti Vabariigi 100. aastapäevaks: “Me oleksime pidanud seda tegema juba vahetult Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järel. Aga teeme seda siis nüüd, 100. aastapäeval!”. (Riigikogu stenogrammid 2018a)

Riigikogu täiskogu päevakorda võeti eelnõu 8. veebruaril 2018. aastal toimunud istungil, arutelu jätkus 13. veebruaril toimunud korralisel istungil. Teisel istungil hääletati põhiseaduskomisjoni ettepanekut eelnõu esimesel lugemisel tagasi lükata. Ettepanekut toetas 31 Riigikogu liiget, vastu oli 22 ja erapooletuid 1. (Joonis 1)

Joonis 1. Ettepaneku vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu esimesel lugemisel tagasi lükata hääletustulemused. Allikas: Riigikogu stenogrammid, 2018b

2. Vabadussõjalaste Liidu olemus ja tegevus

Enne kui analüüsida vabadussõjalaste rehabiliteermise katset 21. sajandil, on oluline anda ajalooline ülevaade teemast, mis on tekitanud arutelu aastakümneid hiljem. Käesolev peatükk annab ülevaate vabadussõjalaste liikumisest, nende tegevusest ja hilisemast kuvandist. Samuti käsitletakse Riigikogu vabadussõjalaste rehabiliteerimise toetusrühma ja vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõud. Antud peatükk põhineb peamiselt kahe ajaloolase, Ago Pajuri ja Andres Kasekampi käsitlustele, kes on vabadussõjalaste temaatikat põhjalikult uurinud. Samuti on alapeatükis kasutatud ajaloolase Jaak Valge käsitlust vabadussõjalastest ja Saksa natsionaalsotsialistidest ning ajaloolase ja politoloogi Rein Marandi raamatut “Must-valge lipu all: Illegaalne vabadussõjalus (1934-1937)”. Siiski on vajalik ära märkida, et peale töös käsitletavaid sündmusi liitus Jaak Valge Eesti Konservatiivse Rahvaerakonnaga (Äriregister, n.d). Valge on pikemat aega juhtinud avalikult tähelepanu vabadussõjalastele ja nende vastu suunatud repressioonide temaatikale. Samuti on ta mitmete töö valimis olevate materjalide autor, mistõttu käsitleb antud töö teda ka mälutoimijana.

Esimese maailmasõja järgselt kujunes paljudes Euroopa riikides sõjategevuses osalenute seas sageli välja eriline maailmavaade ja tugev ühtekuuluvustunne. See põhines jagatud kogemustel ning seda võis tuvastada ka Eestis. (Kasekamp 2000, 64) Vabadussõjalaste liikumine tekkis peale Vabadussõda, 1921. aastal asutatud Eesti Demobiliseeritud Sõjaväelaste Liidust (Kasekamp 2000, 22). Organisatsioon koondas Vabadussõja veterane ja selle eesmärgiks oli hoolitseda nende majandusliku olukorra parandamise eest (Pajur 2005, 84). 1920. aastate keskpaigaks oli organisatsiooni tegevus hääbunud (Pajur 2005, 84). Andres Kasekamp (2000, 23) viitab põhjusele, et riigi majanduslik olukord paranes ja tööpuudus oli leevenenud. Osalemine poliitikas oli aga organisatsiooni sisemiselt lõhestanud ja nende valijaskonnale hakkas konkureerima uus erakond – Asunike Koondis. 1926. aastal lõpetas Eesti Demobiliseeritud Sõjaväelaste Liidu keskorganisatsioon oma tegevuse. (Kasekamp 2000, 23)

1929. aastal loodi paari edasi tegutsenud piirkondliku ühingu baasil Eesti Vabadussõjalaste Keskliit (EVKL). Esialgu oli organisatsiooni eesmärkideks veteranide huvide kaitsmine ja Eesti noortele patriootliku kasvatustöö pakkumine. (Kasekamp 2000, 25; Pajur 2005, 84) Liitu kuulusid

vabadussõjas osalenud veteranid, suurema osa juhtkonnast moodustasid kõrgete auastmetega ohvitserid, kes olid alustanud oma karjääri Vene impeeriumi sõjaväes. (Kasekamp 2000, 25)

EKVL oli oma alguperioodil apoliitiline organisatsioon. Kui liidu esimesel kongressil käsitleti peamiselt veteranidega seotud teemasid, siis 1931. aasta kevadel toimunud kongressi peetakse liikumise politiseerumise alguseks (Kasekamp 2000, 25). Seal käsitleti esmakordselt laiemas ringis poliitilisi probleeme, näiteks väidetavalt riigis süvenevat “korrupsiooni ja pillamist” ja arutleti põhiseaduse muutmise vajalikkuse üle (Pajur 2005, 84). Kongressil vastu võetud resolutsioonid käsitlesid muuhulgas presidendi institutsiooni loomist, Riigikogu liikmete arvu vähendamist ja parlamendivalimistel majoritaarse valimissüsteemi kasutusele võtmist (Kasekamp 2000, 28). Peale 1932. aastal toimunud kolmandat kongressi said õiguse liituda liikumisega ka isikud, kes ei olnud osalenud vabadussõjas (Pajur 2005, 84).

1930. aastatel ei tehtud Eesti Vabariigis tänapäevases mõistes uuringuid, kus oleks uuritud valijaskonna erakondlikke eelistusi. Küll aga saab vabadussõjalaste toetust hinnata, vaadates 1934. aasta kohalike omavalitsuste valimiste ja samal aastal toimunud presidendikandidaatide registreerimise allkirjade kogumise aktsiooni tulemusi. 1934. aasta kohalike omavalitsuste valimiste tulemusest on nähtav, et vabadussõjalased omasid suurt toetust linnades, kogudes kõige rohkem hääli Tartus, Tallinnas ja Narvas. Samas maapiirkondades, kus elas ligikaudu 2/3 elanikkonnast, oli toetus vabadussõjalastele võrdlemisi nõrk. Küll suutsid vabadussõjalased koguda toetust erinevatest ühiskonnakihtidest, sealhulgas ka endistelt vasakpoolsetelt toetajatelt. (Kasekamp 2015, 163) Teisalt annavad vabadussõjalaste toetuse suuruselt aimu presidendikandidaatide registreerimiseks mõeldud allkirjade kogumise tulemused. Valimiste korraldusreeglite järgi oli presidendikandidaadi registreerimiseks vajalik nõue koguda 10 000 hääleõigusliku kodaniku allkirja. Seatud tähtajaks oli vabadussõjalaste kandidaat August Larka toetuseks kogutud ligikaudu 60 000 allkirja, mis oli rohkem kui ülejäänud kolmel kandidaadil (August Rei, Johan Laidoner ja Konstantin Päts) kokku. (Kasekamp 2015, 163)

2.1 1934. aasta sündmused ja amnestia

Vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu on tekkinud 1934. aastal ja selle järel toimunud sündmuste tõttu. Käesolev alapeatükk annab ülevaate tollastest sündmustest ja vabadussõjalaste vastu suunatud repressioonide olemusest.

1930. aastate alguses jõudis Eestisse ülemaailmse majanduskriisi mõju, mis tõi omakorda kaasa täitevvõimu ebastabiilsuse suurenemise. Lahendusena hakati nägema riigipea institusiooni loomist, mis oli ka vabadussõjalaste poolt esitatud nõue. 1933. aasta oktoobris toimunud rahvahääletusel kiideti vabadussõjalaste poolt esitatud põhiseaduse muutmise ettepanek heaks (Kenkmann 2018, 175).

Vastavalt vastuvõetud põhiseadusele oli vaja korraldada presidendi- ja parlamendivalimised (Kasekamp 2015, 163) Riigivanem Konstantin Päts kuulutas 12. märtsil 1934 välja kaitseseisukorra, keelustades koheselt ka nii EKVL kui ka liidu valimisorganisatsiooni Vabadussõjalaste Rahvaliidumise tegevuse. Sellele järgnes üleriigiliselt vabadussõjalaste liikumise liikmete või liikmelisuses kahtlustatud isikute vallandamine. (Marandi 1997, 11)

Päts süüdistas vabadussõjalasi võõra ideoloogia esindamises ja riigipöörde kavandamises, sealhulgas väites, et on päästnud Eestis demokraatia äärmusluse eest (Kenkmann 2024, 24). Riigikogu kiitis tagantjärele erakorralised otsused heaks. Samuti ei esinenud Riigikogu poolt rahulolematust seoses vabadussõjalaste liikumise keelustamisega. (Kasekamp 2015, 164) Tekkinud olukorda pidasid parlamendiliikmed ajutiseks ning usuti, et peale kaitseseisukorra perioodi lõppemist (6 kuud) taastatakse senine olukord ja korraldatakse valimised. (Pajur 2005, 93) Selle asemel keelustati erakondade tegevus ja meediale hakkas kehtima tsensuur (Kenkmann 2024, 176).

Vabadussõjalaste liikumise keelustamisele järgnes vabadussõjalaste ja nendega seotud isikute arreteerimine ja vallandamine riigiasutustest, esmalt politseist ja kaitsejõududest, kuid ka mujalt avalikust sektorist (sh koolidest). Samuti tühistati kohalike omavalitsuste volikogudesse valitud vabadussõjalastest saadikute volitused. (Pajur 2005, 93) 39 arreteeritud vabadussõjalaste juhtisiku üle peeti 1935. aasta suvel kohtuprotsess. Neid süüdistati kuulumises organisatsiooni, mille

eesmärgiks oli “ähvardada avalikku julgeolekut ja rahu”. (Kasekamp 2015, 166) Tekkinud olukorra mõjul toimus Andres Kasekampi (2015, 166) hinnangul vabadussõjalaste juhtkonna radikaliseerumine, alustati riigipöörde kavandamisega, kuid päev enne kavandatud riigipööret arreteeris poliitiline politsei (tollane kaitsepolitsei) vandenõulased. Uus kohtuprotsess 1936. aastal oli Eesti ajaloo suurim, süüaluseid oli kokku 155. Süüaluste seisukoha järgi ei olnud nende tegevus ebaseaduslik, sest nad soovisid kõrvaldada nende väitel põhiseadusvastase poliitilise režiimi, et kaitsta põhiseadust. Erinevalt esimesest kohtuprotsessist määrati süüalustele karmimad karistused. Pätsi juhendamise järgi koostatud uus põhiseadus jõustus 1938. aasta alguses. Uue parlamendi otsusega anti 73 vabadussõjalasele amnestia, mille tulemusena vabastati seni vangistuses olnud vabadussõjalased. (Kasekamp 2015, 167)

2.2 Vabadussõjalaste hilisem kuvand

Pätsi valitsemisajal kujunes vabadussõjalaste kuvand täiesti negatiivseks, taoline tendents jätkus ka teise maailmasõja järgsetel kümnenditel. (Pajur 2009, 37) Vabadussõjalust seostati Konstantin Pätsi autoritaarsel valitsemisperioodil fašismiga ja käsitleti ka fašistliku liikumisena. (Kenkmann 2024, 19) Okupeeritud Eestis jäid ainuvalitsema nõukogulikud kontseptsioonid. Kuna need kujundasid mitmete põlvkondade ajalootunnetust, siis on vajalik anda ülevaade ka sellest.

Nõukogude ajalookäsitlus lähtus Pätsi-aegsetest süüdistustest vabadussõjalaste vastu, võimendades neid veel rohkem. Vabadussõjalasi kujutati Saksamaa natside mõttekaaslaste ja tööriistadena ning väideti, et “vabadussõjalased olid valmis Eesti iseseisvuse hitlerlastele maha müüma”. (Pajur 2009, 41) Vabadussõjalaste liikumist nimetati okupatsiooniperioodil ka “eesti hitlerlaste organisatsiooniks”, mis oli osa “hitlerlaste agentuurist Eestis”, kuhu olevat kuulunud ka kohalikud baltisakslased. Nõukogude ajaloolaste sõnul olid vabadussõjalaste poolehoidjad eelkõige kurjategijad, pankrotistunud ärimehed, spekulandid jne. (Pajur 2009, 40) Taasiseseisvumise järgselt ilmunud kirjanduses on jäädud vabadussõjalaste temaatika käsitlemisel ettevaatlikuks ja napolisõnaliseks. Küll on loobutud varasemast sildistamisest, kuid kindlalt väidetud, et vabadussõjalaste liikumise näol oli tegemist fašistliku (Itaalia vormi) liikumisega, mis tekitas polariseerumist. 21. sajandil on ajaloolised üldkäsitlused ja põhjalikumad uurimused pigem

käsitlenud vabadussõjalasi neutraalse tooniga, seda on üritatud säilitada ka kooliõpikutes ja muudes üldkäsitlustes. (Pajur 2009, 40) Tänapäeva uurijad ei liigita vabadussõjalasi fašistlikuks organisatsiooniks, sest erinevused fašistlike või natsionaalsotsialistlike liikumistega on liiga suured (Kenkmann 2024, 15).

2.3 Vabadussõjalaste ideoloogia

Kuna käesoleva töö analüüsis käsitletakse teksti osiseid, mis sisaldavad vabadussõjalastele omistatud süüdistuste ümber lükkamist, on arutelude mõistmiseks vajalik tuua ülevaade vabadussõjalaste ideoloogilistest pidepunktidest.

Vabadussõjalaste ideoloogia oli tihedalt seotud Vabadussõjaga. Andres Kasekampi (2000, 64-65) hinnangul leidsid kodumaa iseseisvuse nimel võidelnud Vabadussõja veteranid, et nad on “moraalses mõttes kõrgemal tasandil”. Oma tegevuses viitasid nad pidevalt Vabadussõjale ja kasutasid sageli sõjakujundeid. Vabadussõjalased ei pidanud ennast ainult sõjaveteranideks, vaid määratlesid ennast kui “riigi loojaid”. See oli ka autori hinnangul osa üldrahvalikust arusaamast. (Kasekamp 2000, 64-65). Vabadussõjalaste liikumine positsioneeris ennast parteipoliitikast kõrgemale, keeldudes ennast defineerimast poliitilise erakonnana (Kasekamp 2015, 157). Seetõttu ei pidanud liit vajalikuks omada detailset poliitilist programmi (Kasekamp 2000, 64).

Vabadussõjalaste ideoloogia keskne idee oli rahvusterviklikkus, “rahvus riik” (Valge 2009, 54). See kujutas endast rahva huvides tegutsevat riiki ehk “süsteemi, mis ühendab Eesti rahva üheks orgaaniliseks tervikuks, kus iga klass väljendab end ainult terviku kaudu”. (Kasekamp 2000, 64) Vabadussõjalaste arvates oli senine parlamentaarne süsteem tinginud Eestis ebastabiilse valitsemise, kus erakonnad lähtusid rohkem võimu jagamisest kui rahva huvidest. Liikumise nägemuses oli Eestile vaja tugevat, “kindla käega” valitsevat juhti. Selle idee väljundiks oli hilisemas põhiseaduse ettepanekus presidendi institutsioon. (Kasekamp 2000, 64) Nii Kasekamp (2000, 64) kui ka Valge (2009, 55) toovad välja, et nende eesmärgiks ei olnud kehtestada üheparteisüsteemi, veel vähem totalitaarset režiimi (Kasekamp 2000, 64; Valge 2009, 55).

Vabadussõjalus oli antimarksistlik liikumine (Valge 2009, 55). Marksismi idee klassivõitlusest läks vastuollu vabadussõjalaste rahvusterviklikkuse kontseptsiooniga (Kasekamp 2000, 67). Tihti

süüdistasid vabadussõjalased erinevaid gruppe vasakpoolsete hoiakute omamises. Haritlasi süüdistati “positiivse rahvusliku ideoloogia” puudumises ja neid kujutati näiteks kui “neurootilisi salongisotsialiste, kes mängivad kasvatajat”. Haridustöötajaid süüdistati “ebaisamaalises vasakpoolsuses”. (Kasekamp 2000, 67) Samas töölisklassi puhul on tuvastatav ettevaatlikum retoorika. Vabadussõjalased soovisid kaasata töölisklassi esitades lubadusi, näiteks kaheksatunnine tööpäev, sotsiaalkindlustuse laiendamine jne. Vabadussõjalastel oli tõsine huvi mobiliseerida enda valijateks töölisi, mis neil ka õnnestus. Näiteks 1934. aasta kohalike omavalitsuste valimistel oli suur osa vabadussõjalaste poolt hääletanutest endised kommunistid ja sotsialistid. Sotsialistidega toimus terve eksisteerimisperiod sõnasõda ajakirjanduses ja mõned vägivaldsed kokkupõrked. (Kasekamp 2000, 68) Vabadussõjalased suhtusid vaenulikult baltisakslastesse, eriti Landeswheri koosseisus võidelnutesse (Kasekamp 2000, 74)

Kasekampi (2000, 74) ja Valge (2009, 55) hinnangul ei saa vabadussõjalaste liikumises välistada antisemitismi olemasolu. Kasekampi (2000, 74) hinnangul polnud see märgatavalt tugevam kui tollaegses ühiskonnas tervikuna, Valge (2009, 55) arvates ei saa vabadussõjalaste antisemitismi võrrelda Euroopas levinud fooniga.

Töös uuritud materjalides on korduvalt eelnõu pooldajate poolt käsitletud vabadussõjalastele omistatud fašismi tunnust. Uurijad on selles küsimuses eri seisukohtadel, mistõttu ei ole võimalik kindlat vastust anda. Näiteks analüüsis Kasekamp (2015, 160) vabadussõjalaste ajalehes “Võitlus” avaldatud artiklite sisu kasutades Roger Griffini üldise fašismi määratlust ja leidis, et põhilised tunnused “revolutsiooniline agenda, mobiliseerumisele suunatud “populistlik” tõuge ja rahvuse orgaaniline käsitlus” on erineval määral vabadussõjalaste liikumises esindatud. (Kasekamp 2015, 160)

Jaak Valge (2009) analüüsis vabadussõjalaste ideoloogiat ja uuris, kuivõrd on vabadussõjalaste liikumises esinenud fašismile ja natsionaalsotsialismile omaseid tunnuseid: “antiliberaalsust, antikonservatiivsust, antiparlamentarismi, antimarksismi, antisemitismi, rassismi ja juhikultust”. (Valge 2009, 53) Ta hindas, et näiteks Saksa natsionaalsotsialismiga oli teatud ühiseid tunnuseid, kuid leidis, et vabadussõjalasi saab fašistlikuks pidada kui ainult siis, kui kasutada Nõukogude okupatsiooni aegseid ja tänapäeva Venemaal levinud määratlusi. (Valge 2009, 62)

3. Metoodika

Töö eesmärgiks on uurida, milliste tegurite mõjul tekkis vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu, kaardistada ära seda eestvedanud erakonnad ja uurida rehabiliteerimise vajalikkuse põhjendusi. Käesolev uurimistöö otsib vastust kahele küsimusele:

1. Millised erakonnad ja muud huvirühmad on vabadussõjalaste rehabiliteerimise eestvedajad või vastased ning milliste aspektidega põhjendavad nad teema vajalikkust?
2. Miks on vabadussõjalaste rehabiliteerimistemaatika muutunud 21. sajandil uuesti aktuaalseks?

Uurimisküsimustele vastamiseks ja sisu analüüsimiseks kasutatakse Riigikogu põhiseaduskomisjoni avaliku istungi transkriptsiooni, õiguskomisjoni istungi protokollid ja kahe täiskogu stenogrammi. Valimit täiendavad erinevate veebiväljaannete arvamuskirjed. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna väljaandest Uued Uudised kasutati allikate kogumiseks otsingusõnu “vabadussõjalased”, “vabadussõjalaste” ja “vapsid”. Valimisse kaasati kokku sellest mediakanalist 59 artiklit. Täiendavalt analüüsiti artikleid väljaandest Objektiiv (üks artikkel) ja Õhtulehest (üks artikkel) Nendest meediaallikatest leiti artiklid otsingusõnaga “vabadussõjalaste rehabiliteerimine”. Kuna Uued Uudised on käsitlenud vabadussõjalaste au ja hea nime taastamist nii enne kui ka pärast Riigikogus toimunud vabadussõjalaste rehabiliteerimiskatset, siis on kasutatud materjal pärit ajavahemikust 2016–2024.

Kui ülejäänud mediaväljaannete sisust on vaatluse all konkreetselt vabadussõjalaste rehabiliteerimise kohta käiv sisu, siis Uute Uudiste sisu puhul analüüsitakse kõiki artikleid, kus on vabadussõjalasi mainitud. Taoline lähenemine on tingitud sellest, Eesti Konservatiivsel Rahvaerakonnal oli vabadussõjalaste rehabiliteerimiskatse protsessis keskne roll. EKRE liikmed moodustasid suurema osa Riigikogu vabadussõjalaste rehabiliteerimise toetusrühmast ja sellesisulise eelnõu koostajate rühmast. Samuti olid EKRE liikmed kõige eelnõuga seotud aruteludes Riigikogu täiskogus ning õigus- ja põhiseaduskomisjonis kõige aktiivsemad. Seetõttu on valimis EKRE liikmete sõnavõttude ülekaalus. Samuti aitab valimi suurendamine analüüsis mõista, millise kuvandi on mälutoimijad vabadussõjalastest loonud, sealhulgas kas ja kuidas on riigipööret, sellega seotud isikuid ja vabadussõjalasi nii üksikisikuliselt kui ka organisatsioonina kasutatud mõnes teises kontekstis, näiteks luues võimalike paralleele tänapäevaga.

Kuna töö eesmärgiks on uurida ka mäluoimijate ajendeid vabadussõjalaste võimaliku rehabiliteerimise kontekstis, siis on ka muu vabadussõjalastega seotud sisu analüüsimine arvestades uurimisküsimusi võrdlemisi vajalik, et mõista mäluoimijate poolt vabadussõjalaste kohta loodud kuvandit.

Kuna tegemist oli võrdlemisi väikest avalikku tähelepanu saanud eelnõuga, siis on avaldatud artiklite kogum võrdlemisi väike ja seetõttu puudus vajadus töös valimit piiritleda. Andmete kogumise käigus kaardistatakse ära erinevad poliitilised erakonnad, organisatsioonid või poliitilised figuurid, kes toetavad või osutuvad tähelepanu rehabiliteerimistemaatikale.

3.1. Kontentanalüüsi kirjeldus

Uurimisküsimustele vastamiseks kasutatakse kvalitatiivset kontentanalüüsi, mis võimaldab tuvastada ja analüüsida erinevate mäluoimijate peamised seisukohad ja argumendid vabadussõjalaste rehabiliteerimise kohta.

Analüüsi esimese sammuna viiakse läbi mäluoimijate kaardistamine, et luua ülevaade juhtumiga seotud mäluoimijatest. Esmase materjali läbitöötamise tulemusena on võimalik tuvastada tekstides esinevad mäluoimijad ning eristada tekstide osised, mis on jagatud vastavalt uurimisküsimuste põhjal kahte kategooriasse: vabadussõjalaste rehabiliteerimise pooldajad ja vastased. Sellele järgneb korduv materjali läbitöötamine, mille käigus otsitakse ja tuvastatakse valimis esinevad korduvad mustrid. Leitud tulemuste põhjal koostatakse kodeerimisskeem, kus määratakse mõlemale kategooriale vastavad koodid.

Kodeerimisskeemi järgi toimub uuritavast materjalist teksti osiste otsing, mis vastaks kindlale määratud koodile. Peale seda viiakse läbi analüüs, kus tuuakse esile korduvad mustrid ning esitatakse näited, mille abil saab uurimisküsimustele vastata.

Kriteeriumid tekstide sisu analüüsimiseks:

1. Teksti osises on leitav seos koodide kirjelduses esitatud taustaga.
2. Teksti osis markeeritakse, kui see sisaldab mingi osa töös käsitletavast tunnusest.

Koodid:

Pooldamine (rehabiliteerimise pooldajad)

1. **Õigluse taastamine.** Teksti osis väljendab ajaloolist ebaõiglust vabadussõjalaste suhtes, sisaldades põhjendust, miks senised arengud pole olnud pooldajate seisukohast piisavad. Eelnõu algatajad leidsid, et seniajani pole vabadussõjalaste vastu suunatud ebaõiglust heastatud ja represseeritud isikute au taastatud (Riigikogu 2017, 1-2). Antud kood kaardistab ära põhjused, miks eelnõu pooldajad soovivad vabadussõjalaste rehabiliteerimist ja mida mõistetakse “ülekohtu” all. Koodi teise alakoodiga seonduv teksti osis märgistati, kui tuvastati toimijate poolt välja toodud põhjendused, miks vabadussõjalaste rehabiliteerimine on aktuaalne teema.
2. **Tänapäevased poliitilised eesmärgid.** Teksti osis väljendab riigipöörde, sellega seotud isikute ja/või vabadussõjalaste seostamist tänapäeva isikute ja sündmustega. Antud kood uurib, kas vabadussõjalaste rehabiliteerimist toetavad mäluhoiud soovivad selle tegevusega toetada oma poliitilisi eesmärke. Toetatakse Mariëlle Wijermarsi (2018, 21) käsitlusele poliitilistest mäluhoiudest.
3. **Riigikogu pädevus.** Teksti osis sisaldab põhjendust, miks on parlament seadusandliku organina pädev andma ajaloolisi hinnanguid. Koodi eesmärgiks on eristada põhjuseid, millega mäluhoiud põhjendavad Riigikogu otsustuspädevust vabadussõjalaste rehabiliteerimiseks ja üldse ajalooliste hinnangute andmiseks.

Vastandumine (rehabiliteerimise vastased)

1. **Pädevuse puudumine.** Teksti osis sisaldab põhjendust, miks puudub parlamendil pädevus anda ajaloolisi hinnanguid. Koodi eesmärgiks on tuvastada, kas esineb mäluhoiuid, kes seavad kahtluse alla Riigikogu pädevuse otsustada vabadussõjalaste rehabiliteerimise üle ja/või ajalooliste hinnangute andmisele. Kood on vastandiks rehabiliteerimise pooldajate kategooriale “Riigikogu pädevus”.
2. **Minevikunägemuse muutmise katse.** Teksti osis väljendab seisukohta, et vabadussõjalaste rehabiliteerimine on katse muuta minevikunägemust. Koodi eesmärgiks on tuvastada, kas vastandujatest mäluhoiud juhivad tähelepanu eelnõu pooldajate poliitiliste eesmärkide saavutamise soovimisele, mida vabadussõjalaste rehabiliteerimise jõustumine oleks võinud endaga kaasa tuua.

4. Analüüs

Peatükis “Analüüs” esitletakse määratud koodide järgi leitud teksti osiseid. Tulemuste presenteerimiseks tuuakse välja näited leitud vastetest, mida analüüsitakse vastavalt teoreetilises raamistikus välja toodule.

4.1 Pooldamine (rehabiliteerimise pooldajad)

Valimis on rehabiliteerimise pooldajad kajastatud oluliselt suuremal määral kui vastased, mistõttu lisandub nende analüüsimisel üks kood, “Õigluse taastamine”. Lähtudes püstitatud uurimisküsimustest käsitlevad pooldajad peamiselt kolme teemat, mida oli võimalik koodideks muuta. Nendeks koodideks on: õigluse taastamine, tänapäeva poliitilised eesmärgid ja Riigikogu pädevus. Töö käigus selgus, et eelnõu pooldajad käsitlevad mitmeid ajaloo ja tänapäevaga seotud argumente põhjendamaks rehabiliteerimise vajalikkust.

4.1.1 Õigluse taastamine

Õigluse taastamine kätkeb endas kahte alakoodi. Esimeseks analüüsitavaks alakoodiks on õigluse taastamine, mida väljendab tundmus, et vabadussõjalaste vastu suunatud ebaõiglust pole senini piisavalt tunnustatud ja hüvitatud. See kätkeb endas ajaloolist mõõdet, kus esitletakse näiteid, kus on käsitletud seni toimunud arenguid. Teine alakood analüüsib teksti osiseid, mis põhjendavad vabadussõjalaste rehabiliteerimise aktuaalsust ehk tänapäevane mõõde.

Eelnõu algatajad on vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu seletuskirjas välja toonud, et “Käesolev Riigikogu otsus heastab kunagise ülekohtu ning taastab vabadussõjalaste ja nendega seotud isikute hea nime ja au” (Riigikogu 2017c, 2). Antud koodi eesmärgiks on tuvastada, mida on eelnõu pooldajad mõistnud “kunagise ülekohtu” all. Kodeerimise eesmärgiks on leida peamised pidepunktid ning hinnata nende vastavust ajaloolistele käsitlustele. Uurimine võimaldas eristada kahte peamist ülekohtu väljendamise vormi.

Esimest ülekohtu väljendamise vormi iseloomustab vabadussõjalastele suunatud repressiivsed teod. See moodustab töö autori hinnangul enamuse eelnõu pooldajate põhjendustest ning on tuvastatav enamuses eelnõu pooldajate sõnavõttutes. Kuna ka Riigikogus toimunud aruteludes on sõnavõtjad selgitanud vabadussõjalaste ajaloolist tausta, siis leidub teatavaid korduvaid argumente. Aruteludes on tihti mainitud vabadussõjalaste populaarsust. Näide Henn Põlluaasa sõnavõttust:

“Vahetult enne valimisi korraldati Eestis võimupööre ja arreteeriti vabadussõjalased, kellele kuulus nende eelnenud hääletuste järgi suurema osa ühiskonna toetus ja kes oli toona ka kõige suurem poliitiline organisatsioon Eestis: sinna kuulus ligi 60 000 inimest. Aga korraldati võimupööre, vabadussõjalaste liit likvideeriti, selle juhtkond ja terve suur hulk muid inimesi arreteeriti. “. (Riigikogu stenogrammid 2018a)

Antud teksti osis võtab hästi kokku peamised ülekohtu väljendavad punktid. Liikumise likvideerimine ja liikmete arreteerimine olid peamised aspektid, mida käsitleti väljendamaks vabadussõjalastele omaks saanud ülekohtu. See on ka hea näide ilmestamiseks aruteludes ilmnunud mustrit, kus vabadussõjalastele suunatud repressioonid olid osa riigipöördest. Ebaõiglust käsitlevates tekstides osistes jäävad teemad arusaadavatel põhjustel vabadussõjalaste põhiseks. Selgelt on märgata korduvat pahameele väljendamist vabadussõjalaste kohtuprotsesside suhtes. Järgnev näide Henn Põlluaasa sõnavõttust:

“Algas kohtuprotsess, milles neid süüdistati riigipöördekaitses, julgeoleku ohustamises ja fašismimeelsuses. Kohtus ei leidnud mitte ükski nendest süüdistustest kinnitust.”. (Riigikogu stenogrammid 2018a)

Tuleb ära märkida, et vabadussõjalaste kohtuprotsessidest mainitakse ainult esimest, 1934. aastal toimunut. 1935. aastal toimunud kohtuprotsess riigipöörde kavandajate üle on jäänud üldiselt tähelepanuta. See viitab ajaloo valikulisele käsitlemisele, jättes arutelust välja negatiivsed aspektid. Aruteludes väljendatakse selgelt seisukohta, et süüdimõistetud vabadussõjalastele 1938. aastal antud amnestia polnud piisav:

“Nendelt kõigilt võeti kõik nende õigused, aga 1938. aastal nad siiski vabastati koos kommunistidega amnestiaseaduse alusel. Eesmärk oli, et nad ei jätkaks poliitilist tegevust ja tunnistaks enda eksiteele sattumist. Aga amnestia ei ole sama mis rehabiliteerimine või nende

õiguste taastamine, sõjaväelastele auastmete tagasiandmine. Seega jäi nende hea nimi endiselt määrituks.”. (Riigikogu stenogrammid 2018a)

Henn Põlluaas väljendab oma seisukohta sarnaselt eelnõu seletuskirjale, esitades kriitikat 1938. aasta amnestia suhtes. Ta rõhutab amnestia ja rehabiliteerimise vahet, osutades, et amnestia ei tühistanud vabadussõjalaste süüdimõistvat otsust ega taastanud nende head nime – viimane jääb tema sõnul "endiselt määrituks". Tähelepanu väärib ka see, et Põlluaas mainib amnestiaga üheaegselt vabastatud kommuniste, mis loob mulje, et toonane riigivõim kohtles mõlemat ideoloogiliselt vastandlikku gruppi ühtmoodi, vähendades seeläbi vabadussõjalaste staatust rahvusliku liikumisena.

Teine tuvastatud ülekohtu väljendamise tüüp puudutab süüdistusi, mida vabadussõjalaste kohta esitati nii Pätsi autoritaarse režiimi ajal kui ka nõukogude okupatsiooni perioodil. Süüdistusi püüti Riigikogus ümber lükata või korrigeerida. Järgnev näide Igor Gräzini sõnavõttust:

“Kõige standardsem argument on olnud, et vapsid olid fašistid.... On arusaadav, et muidugi nad ei olnud fašistid, jamps on seda mõelda. Kelle huvides oli see silt neile algusest peale külge kleepida?”. (Riigikogu stenogrammid 2018a).

Süüdistused fašismis olid ka mitme teise Riigikogu liikme sõnavõttudes tuvastatavad. Näide Henn Põlluaasa sõnavõttust:

“Võtame fašismi klassikalise definitsiooni. Vabadussõjalased ei ihalenuid kõva kätt, ei ihalenuid mingisugust diktatuuri, ei teinud nad mingisuguseid rassierisusi jne, jne. Ainukene joon, mis ühine oli, oli antimarksism. See näitab, et kõik need süüdistused olid alusetud, ja pole õige väita, et nende liikumine oli ebademokraatlik.”. (Riigikogu stenogrammid 2018a).

Antud teksti osises vastandub Põlluaas töös välja toodud vabadussõjalaste ajaloolise käsitlusega. Tema väide, et vabadussõjalastel puudus soov “kõva käega” juhtimise järele on eksitav, nende poliitilises programmis eksisteerivad autoritaarsele juhtimisele omased tunnused. Nii Põlluaas, Gräzin kui ka Helme ei süvene oma sõnavõttudes fašismi määratlustesse, vaid keskenduvad süüdistuste ümberlökkamisele.

Eelnõudes käsitletakse ka tänapäeval toimuvaid arenguid. Eelnõu pooldajad suhtuvad hilisemasse presidendi Konstantin Pätsi ja ülemjuhataja Johan Laidoneri tegevusse 1934. aastal ja hiljem

negatiivselt: “Ettepanek püstitada Riigikogu kõrvale riigikukutaja kuju, kes arreteeris fabritseeritud valesüüdistuste alusel oma poliitilised konkurendid, vabadussõjalased, kehtestas autoritaarse riigikorra, viis sisse tsensuuri, kuulutas rahva haigeks, kelle eest tuleb otsused ära teha, keelustas erakonnad ja saatis laiali Riigikogu, on pehmelt öeldes piinlik”. (Riigikogu stenogrammid 2018a) Pätsi mälestusmärgi planeerimist Tallinna kesklinna võib hinnata kindlasti teguriks, miks vabadussõjalaste rehabiliteerimine päevakorda tuli.

Vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõud arutati Riigikogus ajal, kui toimus Konstantin Pätsi mälestusmärgi planeerimine Tallinna kesklinna. 2016. aasta jaanuaris tegid seitse seltsi ja ühingut ettepaneku rajada Eesti Vabariigi 100. aastapäevaks Riigikogu hoone kõrvale mälestusmärk Konstantin Pätsile. Algatus sellises vormis ei teostunud, mälestusmärk püstitati ajaloolisele Uuele turule ja avati 2022. aastal. (Mäekivi 2022)

Rehabiliteerimise pooldajad käsitlesid eelseisvat Eesti Vabariigi 100. aastapäeva kui sümbolset hetke, milleks vabadussõjalaste rehabiliteerimine võiks lõpule viidud olla. Henn Põlluaas viitas sellele otseselt: “Henn Põlluaas lisab, et vabadussõjalaste rehabiliteerimine on aktuaalne just Eesti 100. sünnipäeva eel, näitamaks, et praegune Eesti on 1918. aastal loodud demokraatliku Eesti Vabariigi õigusjärgne riik, kes peab au sees demokraatlikke seisukohti ja aateid.”. (Uued Uudised 2018a) Selle põhjuse välja toomist mäluhoimijate poolt on tuvastatud ka Riigikogu aruteludes.

4.1.2 Tänapäeva poliitilised eesmärgid

Käesolevas töös käsitletakse vastavat koodi teise uurimisküsimuse raames, mille eesmärk on uurida, mil määral on vabadussõjalaste rehabiliteerimise aruteludes mäluhoimijad (eelnõu algatajad) oma esitatud narratiivide kaudu ühtlasi edendanud ka oma poliitilisi eesmärke. Nagu teoreetilises osas viidatud Mariëlle Wijermars (2018, 21) osutab, võivad poliitilised mäluhoimijad minevikunägemuste kohta esitatud narratiive kasutada ära enda poliitiliste hoiakute ja argumentide tugevdamiseks, luues paralleele oleviku ja mineviku vahel või vastandada ennast ajaloolistele isikutele, sündmustele või liikumistele. (Wijermars 2018, 21)

Tekstiosa märgistati antud koodiga juhul, kui tuvastati ära vabadussõjalaste nime või nendega seotud aspektid, mida kasutatakse tänapäeva kujutavas kontekstis. Selle koodi eesmärgiks on

tuvastada, kas vabadussõjalaste temaatikat kasutatakse mäluhooldajate poolt oma poliitika toetamiseks.

Tunnus muutus märgatavaks Uute Uudiste veebiartiklites ning esines ka Riigikogu täiskogu sõnavõtetes.

Mart Helme, tolaegne Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna esimees, kujutas oma erakonda kui vabadussõjalaste rolli ülevõtjat: “Ajalugu näib taas korduvat. Nii nagu esimese Eesti Vabariigi ajal tekkis rahva hulgas sügav ja aina laienev rahulolematuse poliitilise kliki omakasupüüdliku tegevuse suhtes, nii on see ka praegu. 1930. aastate algul oli selle rahulolematuse kanaliseerijaks Vabadussõjalaste liikumine, täna on selleks Eesti Konservatiivne Rahvaerakond. Nagu siis, nii ka nüüd püüdis valitsev klikk rahulolematuse lipukandjaid sildistada ja laimu ning valepropagandaga tasalülitada. Ja taas – nagu siis, nii ka nüüd – moodustasid antagonistliku telje rahvusvaenuliku pooluse sotsid.”. (Riigikogu stenogramm 2018a)

Mart Helme seob sellega EKRE ja vabadussõjalaste missiooni ja identiteeti. Seda võib hinnata kui katset õigustada enda teisi poliitilisi tegevusi ja hoiakuid. Samamoodi toob ta välja narratiivi, et nii vabadussõjalastele kui ka EKRE-le on kõige suuremad vastased sotsiaaldemokraadid. Sellega püüab ta luua poliitilise identiteedi sideme vabadussõjalaste ja EKRE vahel, jättes oma sõnavõttega mulje, et mõlemal organisatsioonil on sarnane missioon. Seda väidet võib ilmetada kahe järgneva näite kaudu.

Uutes Uudistes 2018. aastal avaldatud artiklis “Kas presidendist Kaljulaidist on saamas uus Konstantin Päts?” võrreldi toonase presidendi Kersti Kaljulaidi väljaütlemisi ja hoiakut rahvuskonservatiivide suunas taoliselt: “Mida siis presidendileer tahab? Kuna rahvuskonservatiivid ei soovi vasakliberaalideks muutuda, siis on võetud suund nende hävitamisele. Jah, lugesite õigesti! Just nagu hävitas Päts vabadussõjalased!”. (Uued Uudised 2018q)

Mart Helme võrdles EKRE kõrvale jäämist valitsuskoalitsioonist 1934. aasta riigipöördega: “Mart Helme võrdles võimupööret 1934. aastaga, kui toimus Vabadussõjalaste likvideerimine ehk sisuliselt riigipööre: „Sarnane joon oli ka meie kaporatuuri poolt korraldatud riigipöördele. Eesmärk oli rahvusliku, konservatiivse ja eliidile vastanduva jõu ehk Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna surumine poliitika äärealadele,“”. (Uued Uudised 2022)

Mõlemad teksti osised kujundavad narratiivi, et vabadussõjalased ja EKRE on samasugused, omistades endile vabadussõjalastega sarnase ohvristaatuse. Mõlemas näites on tuvastatav negatiivne hoiak presidendi kui institutsiooni vastu. Samuti toob Mart Helme välja seosed toonase ja praeguse kohtuvõimu vahel, esitades ka kahtluse kaitsepolitsei ja prokuratuuri võimalikust kokkumängust.

“Sama piinlik on, et ettepanekut toetab tänane Riigikogu esimees, sotsiaaldemokraat Eiki Nestor. Põhjus võib peituda ajaloos, sest üllitasid just toonase Nõukogude saatkonna püsikülalised, sotsid, Pätsi riigipööret sooritama ja toetasid teda Eestis kehtinud demokraatia lammutamisel.” (Põlluaas 2017b)

Nagu eelmise teksti osise juures on ka siin võimalik tuvastada vastase ajaloolise side kujundi loomist. Põlluaas kujutab sotsiaaldemokraate kui gruppi, kes on läbi ajaloo olnud demokraatia vastasteks. Nõukogude Liidu seostamine sotsiaaldemokraatidega antud kontekstis võib olla püüe negatiivset hoiakut sotsiaaldemokraatide vastu võimendada. Sarnast tendentsi on võimalik tuvastada Uutes Uudistes ilmunud artiklist, kus käsitleti EKRE korraldatud meeleavaldusel Indrek Tarandiga juhtunud intsidenti:

“Minevikku naastes tuleb meenutada, et ka eelmise vabariigi päevil käisid sotsid vapside koosolekutel provotseerimas ja lõpuks tuli vabadussõjalastel omad vahimehed üritusi kaitsma panna.” (Uued Uudised 2018o)

Siin tuuakse hästi esile paralleel minevikuga, kus luuakse arusaam, et sotsid on Eesti ajaloos olnud nii vabadussõjalaste kui ka EKRE vastu olnud provotseeriva iseloomuga ja mõlema poliitilised vastased. Siiski tuleb antud juhtumit mainides ära märkida, et Indrek Tarand polnud sel hetkel ühegi erakonna liige (Äriregister n.d), kuid kandideeris 2019. aasta Riigikogu valimistel Sotsiaaldemokraatliku erakonna nimekirjas (Vabariigi valimiskomisjon n.d).

Samas artiklis on vahendatud ka Mart Helme tsitaati, kus Helme esitab küsimuse: “Kas Toompeal toimunud provokatsiooniga tahetakse teha algust 1934. aasta “vaikiva ajastu” kehtestamisele?”. (Uued Uudised 2018o)

Siis on selgelt tuvastatav ajalooliste paraleelide toomine. Selle küsimusega esitatakse liialdatud hinnang, kus üksikjuhtumi põhjal järeldatakse ajalooliste protsesside kordumist. Selliste avaldustega soovitakse luua kujutlus, et Eestis võivad korduda 1934. aastal toimunud muutused.

EKRE ja selle liikmed on seostanud erakonna poliitilise programmi osi vabadussõjalaste omaga. Henn Põlluaas võrdles rahvaalgatuse ideed käsitlevas artiklis toona eksisteerinud vastaseisu vabadussõjalaste püüdlustega:

“Mäletatavasti kuulutas Päts pärast riigipööret sarnastel põhjendustel eesti rahva „haigeks“ ning tühistas 1920. aasta põhiseadusega sisse viidud rahvaalgatuse võimaluse, mis oli sätestatud ka 1934. aastal vastu võetud vabadussõjalaste põhiseaduses. Demokraatia kaitseks, nagu riigipöörajad põhjendasid. Sarnaselt neile, kes täna väidavad, et sõnavabadust tuleb piirata liberaalsete „euroopalike väärtuste“ kaitseks. Pärast seda pole Eesti ühiskonnal rahvaalgatusõigust rahvahääletuste korraldamiseks enam olnud ja kui see sõltuks kartellierakondadest, siis enam ei tuleks ka.”. (Põlluaas 2017b)

Selles lõigus on seostatud Konstantin Pätsi ja tema poliitikat tänapäeva euroopaliku liberalismiga. Kasutatud on Pätsi tuntud väljendit, mida Põlluaas seob väidetavalt sõnavabadust piiravate liberaalsete väärtustega. Teksti viimasest lausest on tuvastatav parlamentaarse süsteemi nimetamine “kartellierakonnadeks”, mis on sarnane ka vabadussõjalastele.

4.1.3 Riigikogu pädevus

Viimaseks eelnõu pooldajate koodiks on pädevus. See iseloomustab teksti osa, kus leiti, et parlamendil on tähtis roll kooskõlas ajaloolaste poolt antud hinnangutega anda ajalooliste sündmustele oma hinnang ja võtta kindel seisukoht.

Riigikogus toimunud arutelude põhjal võib väita, et vabadussõjalaste rehabiliteerimise otsustamise pädevuse üle arutleti palju. Pooldajad tõid välja, et Riigikogul on olemas varasem praktika sarnaste otsuste langetamisel. Eelnõu seletuskirjas on nimetatud neid kahte juhtumit, mida tuvastati ka aruteludes:

“Suurema represseritud isikute ringi hea nime ja au taastamise kontekstis on rehabiliteerimist Riigikogu poolt käsitletud juba varasemalt kahes pretsedenti loovas õigusaktis: seaduses kohtuväliselt represseritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta (vastu võetud 1992) ning okupatsioonirežiimide poolt represseritud isiku seaduses (vastu võetud 2003)”. (Riigikogu 2017c)

Neid kahte varasemat pretsedenti mainivad eelnõu pooldajad praktiliselt alati kui on käsitletud Riigikogu pädevust.

Teisalt osutatakse pädevuse põhjendamisel ka asjaolule, et 1934. aasta autoritaarse režiimi kehtestamisel oli oma roll ka tollasel Riigikogu koosseisul, kes kiitis Pätsi erakorralised otsused heaks. Näide Jaanus Karilaiu sõnavõtust:

”Vastupidi, kui me sellele perioodile ausalt otsa ei vaata, siis normeeriksime sellise suhtumise, et mõni poliitiline võim võib poliitilise armukadeduse ajendil hakata mingit liikumist likvideerima. Tollane kohtuvõim tegutses autoritaarse poliitilise võimu tingimustes ja ka see saal on tegelikult vaikiva ajastu kehtestamisega seotud. Nii et igal juhul on Riigikogul olemas moraalne ja ka õiguslik alus.”. (Riigikogu stenogrammid 2018a)

Jaanus Karilaiu kommentaar on üks mitmetest näidetest, kus eelnõu pooldajad toovad välja Riigikogu ajaloolise rolli vabadussõjalastele ülekohtu tegemises, olles seisukohal, et Riigikogu on toimunu eest vastutav. Ka Jaak Madison tõi seda välja:

“Siiski on meil ühiselt võimalik suuresti erineda 1934. aasta parlamendisaadikutest, kes vaikivalt kiitsid heaks riigipöörde ja ligi 500 vabadussõjalase vangistamise. Need parlamendisaadikud vaatasid vaikiva heakskiiduga pealt, kuidas Konstantin Päts kehtestas koos Johan Laidoneri ja August Reiga 12. märtsil 1934. aastal kaitseseisukorra. Ja seda häbiväärsel, taunitaval põhjusel: sest sama aasta aprillikuus, kui pidid tulema valimised.”. (Riigikogu stenogrammid 2018b)

Jaak Madison omistab toleaeegsele Riigikogu koosseisule riigipöörde passiivse kaasosalise rolli. Võrreldes Karilaiuga süüdistab Madison juhtunus Riigikogu, kellele omistab ta omakasupüüdlikuse. Mõlemad leiavad, et Riigikogu tollane tegevus on vastuvõetamatu ning vajab parandamist käesolevalt Riigikogu koosseisult.

4.2 Vastandumine (rehabiliteerimise vastased)

Valimis on rehabiliteerimise vastased kajastatud olulisemalt väiksemal määral kui pooldajaid, mistõttu erinevalt pooldajaid käsitlevatest koodidest, kus toodi välja mõned üldistavad näited, on järgnevalt ära toodud suurem osa teksti osiseid, mis tuvastati. Rehabiliteerimise eelnõu vastased ei ole selgelt vastu argumenteerinud koodi “õigluse taastamine” esitatud sisule. Töö käigus selgus, et eelnõu vastased Riigikogus ei väitle ajaloolise tausta üle ja ei reageeri märgatavalt EKRE positiivsele vabadussõjalaste käsitlemisele.

4.2.1 Pädevuse puudumine

Teksti osis sisaldab põhjendust, miks puudub parlamendil pädevus anda ajaloolisi hinnanguid ja üldiselt otsustada vabadussõjalaste rehabiliteerimise üle.

Isamaa ja Res Publica Liidu liige Mart Nutt leidis Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungil, et vabadussõjalaste rehabiliteerimine ei ole seadusandliku võimu ehk parlamendi pädevuses:

“Mart Nutt märkis, et tema käsitleb rehabiliteerimist õigeksmõistva otsusena, mitte vea tunnistamise või seisukoha võtmisena. Õigeksmõistev otsus ei ole seadusandliku võimu, vaid kohtuvõimu pädevuses. Kui kohus on langetanud kellegi suhtes süüdimõistva otsuse, siis Riigikogu ei saa poliitilise otsusena inimest õigeks mõista ja seeläbi kohtuotsust muuta. Mart Nutt rõhutas, et presidendil on võimalik armu anda ning Riigikogul on võimalus juhtida kohtuvõimu tähelepanu sellele, et nad oma volitusi ületanud, kuid kohtuotsuse tühistamine ja kellegi rehabiliteerimine ei ole seadusandliku võimu pädevuses.”.(Riigikogu põhiseaduskomisjon 2017)

Nutti poliitiline positsioon on see, et eelnõu sisu järgi mõistab Riigikogu vabadussõjalased õigeks, kuid sellise otsuse rakendumine pole parlamendi pädevuses. Riigikogu rolli näeb ta sellele teemale tähelepanu juhtimises, aga mitte minevikunägemuse üle otsustamises.

Hanno Pevkur märkis, et vabadussõjalase rehabiliteerimine pole Riigikogu ülesanne:

“Ma arvan et selle juurde oleks mõistlik jääda, et Riigikogu ei peaks andma ajaloole omapoolseid tõlgendusi või hinnanguid. Minna 80 aastat ajas tagasi ja hakata sealseid olusid hindama, siis see nõuaks hoopis uut mandaati riigikogule.”. (Riigikogu 2017a)

Pevkuri hinnangul võib vabadussõjalaste rehabiliteerimist Riigikogus pidada ajaloo tõlgendamiseks või hinnangu andmiseks ja ta leiab samuti, et Riigikogul pole pädevust antud teema üle otsustada.

4.2.2 Minevikunägemuse muutmise katse

Teksti osis väljendab vastuseisu rehabiliteerimise meetme kasutamisele või vabadussõjalaste rehabiliteerimise pidamist mittevajalikuks tegevuseks.

Hanno Pevkur (RE) esitas oma seisukoha õiguskomisjoni istungil, kus arutleti vabadussõjalaste rolli üle: “Saades kolleegidelt infot, siis Jaanus (Karilaid) püüdis selle teemaga riigikaitsekomisjoni minna, aga siis riigikaitsekomisjon mõned aastad tagasi ütles, et Riigikogu ei peaks andma hinnanguid ajaloole.”. (Riigikogu 2017a)

Pevkur toob oma seisukoha tugevdamiseks välja, et vabadussõjalaste rehabiliteerimist on varem Riigikogus arutatud ja sellel puudus vajalik toetus. Kuigi puuduvad vajalikud andmed selle väite kinnitamiseks, on saadaval Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni (2015) pressiteade, et Riigikogu kaitsekomisjonis pidas ajaloolane Jaak Valge loengu teemal “Vabadussõjalased ja psühholoogiline kaitse”. Teda kutsusid esinema Mart Helme (EKRE) ja Jaanus Karilaid (KE). (Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon 2015). Pevkuri sõnavõtt on iseloomulik mäluaitaja tüübile, kes ei pea vajalikuks sellise mälu poliitilise tegevusega tegelemist.

Jüri Adams leidis põhiseaduskomisjonis eelnõu arutelus, et vabadussõjalaste rehabiliteerimine pole otstarbekas. “Jüri Adams märkis, et nooremates põlvkondades on tekkinud isegi nii-öelda neovabadussõjalased, kes on oma ajakirjandusliku või poliitilise tegevuse ehitanud üles argumentatsioonile, et vabadussõjalastel oli kõiges õigus. Jüri Adams lisas, et tema arvates on kõnealuse otsuse eelnõu näol tegemist vabadussõjalaste järelvõitluse ebavajaliku pärandiga, tolleaegsed poliitilised vaidlused peaksid olema juba settinud ning neid ei ole tarvis tänapäeval

rohkem käsitleda. Küsimust võib käsitleda kui ajaloolist fakti, millest on midagi õppida.”. (Riigikogu põhiseaduskomisjon 2017)

Adams toob sisuliselt välja, et tegemist on mälu konfliktiga, kus vabadussõjalaste pooldajad tegelevad teemaga, mis tema arvates ei vaja enam tähelepanu. Ta nimetab vabadussõjalaste rehabiliteerimist “vabadussõjalaste järelvõitluse ebavajalikuks pärandiks”, ta seostab seda kindla sihtgruppi, keda ta nimetab “nii-öelda neovabadussõjalasteks”.

Adams juhib teises teksti osises tähelepanu asjaolule, mida rohkem Riigikogu aruteludes ei tuvastatud. Ta läheneb kriitiliselt sellele, kuidas on vabadussõjalasi Riigikogus käsitletud:

“Minu praegune põhiväide on see, et vabadussõjalaste au ja hea nime ennistamist pole vaja, sellepärast et vahepeal on ajalugu ümber hinnatud ja põhimõtteliselt on nende au ja hea nimi ennistatud. Seda üldiselt tunnustatakse ja ma väidan, et see protsess on läinud juba üle piiri teisele poole, nende põhjuse ta üleliia kiitmiseni ja nende poliitiliste vastaste üsna põhjendamatu liigse kritiseerimiseni.”. (Riigikogu stenogramm 2018b)

Ta eitab rehabiliteerimise vajalikkust, tuues välja, et vabadussõjalaste esile tõstmine on muutunud juba ebavajalikuks. Adamsi sõnavõtted on teataval määral iseloomulikud mälu eitajale, kes peab rehabiliteerimist kui mälu poliitilist meetodit ebavajalikuks, kuna tema hinnangul on olemas ühtne minevikunägemus, mis väljendub teksti osises, kus tema väitel on vahepealsel ajal ajalugu ümber hinnatud ja eelnõu sisu- vabadussõjalaste au ja hea nimi taastatud. Teisalt vabadussõjalaste rehabiliteerimise nimetamist “vabadussõjalaste järelvõitluse ebavajalikuks pärandiks” võib viidata ka mälu võitlejale iseloomulikule tunnusele, kus on vastandatud ennast vabadussõjalasi positiivselt käsitlevale minevikunägemusele. Ta eristab ka selles juhtumises teist mälu toimijast osapoolt, keda ta nimetab “nii-öelda neovabadussõjalasteks”. Jüri Adamsi sõnavõttudest võib tuvastada vastumeelsust rehabiliteerimise eelnõu suhtes, kuid märkimisväärne on Adamsi puudumine täiskogu hääletuselt.

5. Diskussioon

Käesolev peatükk arutleb uurimistulemuste üle. Sealhulgas toimub analüüsile põhinedes uurimisküsimustele vastamine ja arutelu. Lähtudes teoreetilisest raamistikust tuuakse välja Bernhard & Kubiku (2014) poolt esitletud erinevat tüüpi mäluoimijatele iseloomulikud tunnused, mida mäluoimijate tegevuses tuvastati.

Miks on vabadussõjalaste rehabiliteerimistemaatika muutunud 21. sajandil uuesti aktuaalseks?

Kui teoreetilises raamistikus välja toodud käsitlused keskendusid rehabiliteerimisele kui meetmele, mida rakendada isikute eluajal, siis vabadussõjalaste rehabiliteerimise toetusrühm asutati 81 aastat pärast riigipöörde toimumist. Siiski on võimalik valimist leida poliitiliste toimijate poolt välja toodud põhjendusi.

Aruteludes viidati mitmetel juhtudel samaaegselt planeeritavale Konstantin Pätsi mälestusmärgile, mida plaaniti rajada Riigikogu hoone kõrvale, Kubernerite aeda. Seda, et mõlemad protsessid, see tähendab vabadussõjalaste rehabiliteerimine ja Pätsi mälestusmärgi planeering toimusid samaaegselt, võib viidata mäluoliitilisele konfliktile, kus eri poolte mäluoimijad viisid ellu enda minevikunägemusega seotud tegevusi. Mälestusmärgi ideega seotud mäluoimijad olid mitteriiklikud vabaühendused, samas vabadussõjalaste rehabiliteerimise kontekstis olid nähtavad mäluoimijad poliitiline erakond (EKRE) ja poliitikud teistest erakondadest. Kindlalt ei saa neid kahte juhtumit siduda, küll on märkimist vääriv mõlema tegevuse ajaline kokkulangevus.

Teiseks protsessi ajastuse põhjendavaks aspektiks on Eesti Vabariigi 100. aastapäev. Uuritud materjalis viitasid mitmed mäluoimijad aastapäevale kui tähisele, kus võiks vabadussõjalased rehabiliteerida, luues narratiivi, et eelnõu vastu võtmisel näitab Riigikogu Eesti õigusriigi järjepidevust.

Kolmandaks aspektiks võib tuua EKRE Riigikokku pääsemise. EKRE on vabadussõjalaste temaatikat ja nende vastu suunatud tegevusi käsitlenud ja sellele tähelepanu korduvalt juhtinud. Erakond suhtub vabadussõjalastesse positiivselt ja kasutab viimaseid oma poliitilises kommunikatsioonis omamoodi sümbolitena, tuues paraleele endi ja vabadussõjalaste vahel.

Kokkuvõtteks võib märkida, et vabadussõjalaste rehabiliteerimise aktuaalseks muutumine ei ole üheselt vastatav ja kuna käesolev töö ei uuri teiste mitteriiklike mälutoimijate otsest tegevust ja varasemate parlamendierakondade suhtestumist vabadussõjalastesse, ei ole võimalik välistada teiste tegurite olemasolu.

Millised erakonnad ja muud huvirühmad on vabadussõjalaste rehabiliteerimise eestvedajad või vastased ning milliste aspektidega põhjendavad nad teema vajalikkust?

Kõige nähtavam ja mõjukam mälutoimijate grupp selles protsessis oli Eesti Konservatiivne Rahvaerakond. Kui vaadata toetusrühma algatajate koosseisu, eelnõu esitanud Riigikogu liikmete fraktsioonilist jagunemist ja täiskogu hääletustulemusi, siis võib hinnata nende rolli kõige mõjukamaks. Seda ilmestab ka eelnõule eelneval ja järgneval ajal erakonnaliikmete poolt teemale tähelepanu toomine, mis on tuvastatav Uued Uudised portaalis avaldatud sisu põhjal. Kui teisi erakondi ei saa tervikuna vabadussõjalaste toetajatena või vastastena määratleda, siis EKRE puhul on kindlalt märgatav erakonna huvi vabadussõjalaste teema vastu. Riigikogu täiskogu istungil hääletasid põhiseaduskomisjoni poolt tehtud ettepaneku eelnõu tagasi lükata poolt ja vastu saadikud erinevatest erakondadest, kuid ettepanekut ei toetanud ükski EKRE fraktsiooni liige (Riigikogu stenogrammid 2018b).

Eelnõu peamised eestvedajad, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna liikmed, on tekitanud oma avalikes tekstides narratiivi, et vabadussõjalased ja EKRE on väga sarnased. Näiteks esitleti mitmel juhul narratiivi, et teised erakonnad ja poliitikud soovivad EKRE-ga teha sama, mida kunagi tehti vabadussõjalastele. Sellega üritatakse luua emotsionaalne side poliitilise erakonna ja liikumise vahel. Mineviku ja oleviku ühendamine paraleelidega on poliitilistele mälutoimijatele omane käitumine (Wijermars 2018, 21). See on iseloomulik mäluvõitleja tüübile, kes toetab pigem müitologiseeritud ühetaolist minevikunägemust, sest ühendades mineviku ja oleviku sündmusi luuakse teistsugune nägemust minevikust ja ka olevikust (Bernhard & Kubik 2014, 11;15).

Erinev käitumine viitab Bernhard ja Kubiku (2014, 9) poolt välja toodud tunnusele, et mälutoimijad kasutavad ajalugu sihilikult, püüdes säilitada usaldusväarsust oma sihtgruppide suhtes (Bernhard & Kubik 2014, 9). Erinev retoorika Riigikogus ja meedias viitab sihtgruppide erinevusele. Kui Riigikogus käsitletakse teemat üldiselt ajaloole põhinedes, siis erakonna meediakanalis kasutati mõnevõrra emotsionaalsemat sõnakasutust ja seostati enda poliitikat vabadussõjalaste omaga. Selline erinevus võib tuleneda auditoriumi ning platvormi erinevustest.

Portaalis ilmunud artiklites loodi tugev narratiiv, et EKRE ja vabadussõjalased on sarnased, neil on poliitikas samasugune missioon ja vastased. Erakonna liikmed sidusid korduvalt tänapäevaseid isikuid, sündmuseid ja protsesse ajalooliste parareelidega. Märkimisväärne osa Uute Uudiste portaali artiklites, kus koodiga teksti osi tuvastati, ei käsitlenud vabadussõjalaste rehabiliteerimist, vaid teisi poliitikateemasid. Portaalis avaldatud artiklites käsitleti vabadussõjalasi positiivselt, käsitledes ka neid tollaegse poliitilise süsteemi ohvritena. Pooldajatest mälutoimijate lähenemine aruteludes oli enamasti ühekülgne ning vabadussõjalasi pooldav, seega puudus tasakaalustatud käsitlus ja oli ideoloogiliselt mõjutatud, millele viitab varasemalt käsitletud parareelide toomine EKRE ja vabadussõjalaste vahel.

Teiste toetusrühma liikmete, eelnõu esitajate ja eelnõu tagasi lükkamise vastu hääletanute kohta võib järeldada, et nende kuulumine eelnõuga seotud gruppidesse ja hääletamiskäitumine võis olla tingitud saadikute endi isiklikest seisukohtadest. Keskerakonna ja Reformierakonna fraktsiooni liikmete erinevad seisukohad ja hääletamine viitab võimalikkusele, et vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu suhtes ühist seisukohta fraktsioonide tasandil ei kujundatud. Ettepanekut eelnõu tagasi lükata ei toetanud ka ükski Reformierakonna fraktsiooni kuuluv Riigikogu liige. Samas tuleb Reformierakonna liikmete hääletamise puhul arvestada, et täiskogu hääletusel puudusid tuvastatud eelnõu vastase Hanno Pevkuri ja põhiseaduskomisjonis eelnõu suhtes erapooletu seisukoha võtnud Lauri Luige ja Kalle Laaneti hääled. Kui Pevkuri sõnavõtt on mälueitajale omistatavate tunnustega, siis teiste eelnõu vastastest Reformierakonna liikmete puhul puudub vastav sisu, et teha taolist järeldust.

Hääletustulemusi vaadeldes võib järeldada, et ühtne seisukoht ettepaneku suhtes oli ainult EKRE ja Reformierakonna fraktsiooni liikmetel. Märgatav lahkumine küsimuse suhtes on tuvastatav ainult Keskerakonna fraktsioonis. Nii Isamaa ja Res Publica Liidu ja Sotsiaaldemokraatliku erakonna fraktsioonist hääletasid ettepaneku tagasilükkamise vastu üks liige, samas kui ettepaneku poolt oli vastavalt üheksa ja üksteist fraktsiooni liiget. Vabaerakonnast ei osalenud hääletusel ükski liige, samas tuleb ära märkida, et eelnõu vastu oli erakonna fraktsioonist korduvalt sõna võtnud Jüri Adamas. Tuleb ära märkida, et mitmed põhiseaduskomisjonis tagasi lükkamise poolt hääletanud ja õiguskomisjonis eelnõu suhtes vastumeelt näidanud Riigikogu liikmed hääletuses ei osalenud. Üldiselt võib hinnata vastastest mälutoimijaid Riigikogu aruteludes passiivsesse rolli.

Nentides, et pooldajatest mäluoimijad olid omavahel võrreldes erineva sõnakasutuse ja narratiividega, siis üldiselt võib pooldajaid iseloomustada Bernhard & Kubiku (2014) tüpologia järgi mäluvõitlejateks, sest nad edastavad ühte minevikunägemust, presenteerides fakte valikuliselt. Seda näiteks “kõva käega” juhtimistiili eitamisel vabadussõjalaste tegevuses ja ideoloogias ning fašismi täieliku välistamist vabadussõjalaste liikumises. Samuti ei viita pooldajad vabadussõjalaste retoorikat mõningate ühiskonnagruppide (Vabadussõjalaste Liidu alapeatükis välja toodud näited õpetajate ja haritlaste suunas), mis viitab ühekülgsel ajaloo hinnangule.

Rehabiliteerimise vastaste tegevuses on mäluaitaja tüübile viitavaid tunnuseid. Analüüsis välja toodud mäluoimijad ei pea vabadussõjalaste rehabiliteerimist vajalikuks. Küll ei viidata ühtse minevikunägemuse olemasolule edasi. Vastased leiavad, et Riigikogu ülesanne pole mineviku kohta hinnangute andmine, mida vabadussõjalaste rehabiliteerimise eelnõu oleks sisuliselt teinud. Teisalt viitavad mitmed seisukohad sellele, et vabadussõjalaste teema on õppetund tulevikuks ja Riigikogu peaks keskenduma muudele ülesannetele, mis viitab mälu poliitika positsioneerimist madalamale võrreldes tänapäevaste probleemidega. See on ka iseloomulik tunnus mäluaitajatele, kes peavad olulisemaks tegeleda olevikuga.

Uuritud materjalides ei tuvastatud vastaste poolt välja toodud teksti osiseid, kus oleks tähelepanu juhitud EKRE loodud narratiivile, kus neil on olemas parareelid vabadussõjalastega. Samuti ei reageerita vastaste poolt EKRE ohvristaatuse narratiivile. See võib olla tingitud asjaolust, et Riigikogus toimunud aruteludel puudus EKRE liikmete sõnavõttudes EKRE ja vabadussõjalaste seostamine.

Vastandujad pigem lähtuvad otsuse mittevajalikkusest, peamiselt tuues tähelepanu küsimusele, et kas Riigikogu on pädev institutsioon taolisi kaugema ajaloo kohta käivaid otsuseid vastu võtma. Töö käigus tuvastati eelnõu vastaste vähesust ja üldise vastandumise puudumist. Grupeerumist on märgata ainult rehabiliteerimise eelnõu pooldajate seas. Seega võib väita olemasoleva materjali põhjal, et eelnõu vastased olid võrdlemisi passiivsed ja seetõttu ei ole võimalik eelnõu vastaste kohta teha põhjalikumaid järeldusi. Siiski on töö analüüsis kahe korduva koodi näiteid esitletud ja analüüsitud.

Kokkuvõte

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida vabadussõjalaste liikumise rehabiliteerimiskatset, selle tekkimist mõjutanud tegureid ja sellega seotud mäluoimijaid, kasutades kontentanalüüsi. Uurimisküsimustele vastamiseks ja sisu analüüsimiseks kasutati Riigikogu õiguskomisjoni avaliku istungi transkriptsiooni, põhiseaduskomisjoni istungi protokollid ja kahe täiskogu stenogrammi. Valimit täiendasid erinevates veebiväljaannetes avaldatud artiklid. Töös püstitatud uurimisküsimusteks olid:

Miks on vabadussõjalaste rehabiliteerimistematika muutunud 21. sajandil uuesti aktuaalseks?

Millised erakonnad ja muud huvirühmad on vabadussõjalaste rehabiliteerimise eestvedajad või vastased ning milliste aspektidega põhjendavad nad teema vajalikkust?

Töö käigus leiti, et vabadussõjalaste rehabiliteerimine võis muutuda aktuaalseks mitmete tegurite mõjul. Rehabiliteerimise pooldajatest mäluoimijad tõid ise välja mitmeid põhjuseid. Esiteks Konstantin Pätsile pühendatud mälestusmärgi planeerimine, teiseks Eesti Vabariigi 100. aastapäev. Töös arutleti ka Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna Riigikokku pääsemise üle. Arvestades erakonna positiivset suhtumist vabadussõjalastesse võis olla ka sellel teatav mõju eelnõu tekkimisele.

Analüüsi tulemusena tuvastati, et peamisteks mäluoimijateks antud juhtumid olid Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni liikmed, kes osalesid hinnanguliselt kõige aktiivsemalt Riigikogus toimunud aruteludes. Põhiliseks rehabiliteerimist põhjendavaks argumendiks oli, et 1938. aastal vabadussõjalastele määratud amnestia ei ole piisav ning Riigikogu kui riigipöörde passiivne osaline peaks seda tegema. Samuti käsitlesid eelnõu pooldajad erinevaid vabadussõjalastele suunatud repressioone, mida seni polnud nende arvates heastatud.

EKRE meediaportaali “Uued Uudised” analüüsidest leiti, et erakond on korduvalt oma artiklites seostanud EKRE-t ja vabadussõjalasi, luues mineviku ja tänapäeva isikute, organisatsioonide ning sündmuste vahel seoseid. Ülejäänud erakondade puhul on tuvastatav jagunemine rehabiliteerimise pooldajateks ja vastasteks, mis võib viidata fraktsioonide ühiste seisukohtade puudumisele antud küsimuses.

Kasutatud kirjanduse loetelu

Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New York: Verso.

Berenskötter, Felix. 2023. "Memory, identity and its politics" In *Handbook on the Politics of Memory*, eds. Maria Mälksoo. Cheltenham: Edward Elgar Publishing: 18-30.

Berger, Stefan & Bill Niven. 2014. "Introduction" In *Writing the History of Memory*, eds. Stefan Berger & Bill Niven. London: Bloomsbury Academic: 1-24.

Bernhard Michael & Jan Kubik. 2014. "Theory of the Politics of Memory" In *Twenty Years After Communism*, eds Michael Bernhard & Jan Kubik. New York: Oxford University Press: 7-36.

Calhoun, Noel. 2004. *Dilemmas of Justice in Eastern Europe's democratic transitions*. New York: Palgrave Macmillan.

Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon. 2015. "Riigikaitsekomisjoni istungil esines ajaloodoktor Jaak Valge teemaga: Vabadussõjalased ja psühholoogiline kaitse" 9. juuni. <https://www.riigikogu.ee/fraktsioonide-teated/eesti-konservatiivse-rahvaerakonna-fraktsioon/riigikaitsekomisjoni-istungil-esines-ajaloodoktor-jaak-valge-teemaga-vabadussojalased-ja-psuhholoogiline-kaitse/> (külastatud 30. aprill, 2025)

Goebel, Michael. 2011. *Argentina's Partisan Past: Nationalism and the Politics of History*. Liverpool: Liverpool University Press.

Green, Reginald H. & Ismail I. Ahmed. 1998. "Rehabilitation, Sustainable Peace and Development: Toward Reconceptualisation", n.d, https://opendocs.ids.ac.uk/articles/report/Rehabilitation_Sustainable_Peace_and_Development_Toward_Reconceptualisation/26481826/1/files/48232447.pdf (külastatud 26.12.2025).

Gutman, Yifat & Jenny Wüstenberg. 2022. "Challenging the meaning of the past below: A typology for comparative research on memory activists" *Memory Studies* 15(5): 1070-1086.

Kasekamp, Andres. 2000. *The Radical Right in Interwar Estonia*. London: Palgrave Macmillan.

Kasekamp, Andres. 2015. "Fascism by Popular Initiative: The Rise and Fall of the Vaps Movement in Estonia" *Fascism* 4(2): 155-168.

Kenkmann, Peeter. 2018. "Eesti 1930.aastate ajaloo kirjutamisest paguluses" *Ajalooline Ajakiri* 2(3): 175-201.

Kenkmann, Peeter. 2024. "Autoritaarrežiimi areng Eestis aastatel 1934-1940: põhiseaduse ja kaitseseisukorra roll. Doktoritöö <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/18864104-2e7d-4e43-854c-be8a478e4ea0/content> (külastatud 21.04.2025).

Koorits, Vahur. 2015. "Vabadussõjalaste rehabiliteerimise toetusrühm tahab panna riigikogu vabandama vapside järeltulijate ees" *Delfi*, 17.mai, <https://www.delfi.ee/artikkel/71460927/vabadussõjalaste-rehabiliteerimise-toetusruhm-tahab-panna-riigikogu-vabandama-vapside-jareltulijate-ees> (külastatud 15.04.2025).

Kuus, Indrek, Anne Raiste & Laur Viirand. 2017. "Õiguskomisjonis jäi hinnang vapsidele ja vaikivale ajastule andmata" *Eesti Rahvusringhääling*, 7. Märts, <https://www.err.ee/583546/oiguskomisjonis-jai-hinnang-vapsidele-ja-vaikivale-ajastule-andmata> (külastatud 12.04.2025).

Marandi, Rein. 1997. *Must-valge lipu all: Illegaalne vabadussõjalus (1934-1937)*. Stockholm : Centre of Baltic Studies at the University of Stockholm.

Meyer, Erik. 2010. "Memory and politics" In *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, eds. Astrid Erll & Ansgar Nünning. Berlin & New York: De Gruyter.

Mälksoo, Maria. 2023. "Introduction" In *Handbook on the Politics of Memory*, eds. Maria Mälksoo. Cheltenham: Edward Elgar Publishing: 1-16.

Mäekivi, Mirjam. 2022. "Fotod: Pätsi mälestusmärgi avamine" *Eesti Rahvusringhääling*, 22.oktoober, <https://www.err.ee/1608759841/fotod-patsi-malestusmargi-avamine> (külastatud 10.04.2025).

Pajur, Ago. 2005. "AUTORITAARNE EESTI." *Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni, toim. Ago Pajur & Tõnu Tannberg. Tartu: Ilmamaa: 92-106.*

Pajur, Ago. "Vabadussõjalaste retseptioon Pätsi ajast kaasajani" *Tuna* 3(3): 34-41.

Pettai, Eva-Clartia & Vello Pettai. 2015. *Transitional and Retrospective Justice in the Baltic States*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ranger Jamie & Will Ranger. 2023. "Towards a resonant theory of memory politics" *Memory Studies* 16(2): 451-464.

Sierp, Aline & Jenny Wüstenberg. 2015. „Linking the Local and the Transnational: Rethinking Memory Politics in Europe“ *Journal of Contemporary European Studies* 23(3): 321-329.

Tamm, Marek. 2013. "In search of lost time: memory politics in Estonia, 1991-2011" *Nationalities Papers* 41(4): 651-674.

Vabariigi valimiskomisjon. n.d. "1992-2019 valimistel osalenud kandidaadi otsing", n.d. http://vvk.ee/arhiiv/kandidaadi-otsing/?otsi_ajaloost=tarand (külastatud 29.04.2025)

Valge, Jaak. 2009. "Eesti vabadussõjalased ja Saksa natsionaalsotsialistid: ideoloogia, poliitiline taktika ja kontaktid" *Tuna* 3(5): 50-62.

Wijermars, Mariëlle. 2018. *Memory Politics in Contemporary Russia*. London: Routledge.

Äriregister. n.d. "Erakonna liikme otsing seisuga 10.05.2025", https://ariregister.rik.ee/est/political_party/members_search?person_name=indrek+tarand (külastatud 10.05.2025)

Analüüsitud materjali loetelu

Helme, Mart. 2018. “Mart Helme: intsidendi eest Toompeal vastutab meeleavaldust jõhkralt segama tulnud Indrek Tarand” *Uued Uudised*, 26.november, <https://uueduudised.ee/mart-helme-intsidendi-eest-toompeal-vastutab-meeleavaldust-johkralt-segama-tulnud-indrek-tarand/>

(külastatud 12.04.2025).

Kaalep, Ruuben. 2017. “Ruuben Kaalep EKRE kongressil: erakonna tugevused ja nõrkused” *Uued Uudised*, 11.aprill, <https://uueduudised.ee/ruuben-kaalep-ekre-kongressil-erakonna-tugevused-ja-norkused/> (külastatud 22.04.2025).

Kaskpeit, Uno. 2018. “Erukolonel Uno Kaskpeit: vabadussõjalased tuleb rehabiliteerida” *Uued Uudised*, 14. aprill, <https://uueduudised.ee/erukolonel-uno-kaskpeit-vabadussojalased-tuleb-rehabiliteerida/> (külastatud 12.04.2025).

Kõrgemäe, Valver. 2021. “Eesti rahvas kaotab täieliku iseseisvuse 6 aasta jooksul – kas see on võimalik?” *Uued Uudised*, 31. jaanuar, <https://uueduudised.ee/eesti-rahvas-kaotab-taieliku-iseseisvuse-6-aasta-jooksul-kas-see-on-voimalik/> (külastatud 10.04.2025).

Langerbraun, Mihkel. 2017. “Veelkord Pätsist ja temale planeeritavast ausambast” *Uued Uudised*, 8. veebruar, <https://uueduudised.ee/veelkord-patsist-ja-temale-planeeritavast-ausambast/> (külastatud 15.04.2025).

Madison, Jaak. 2017. “Vabadussõjalase tütar Evy Laamann Kalbus: EKRE paistab olevat liikumine, millest võib saada midagi suuremat” *Uued Uudised*, 5. juuni, <https://uueduudised.ee/vabadussojalase-tutar-evy-laamann-kalbus-ekre-paistab-olevat-liikumine-millest-voib-saada-midagi-suuremat/> (külastatud 12.04.2025).

Makarov, Ivan. 2023. “Eesti Ekspress leidis Hitleri kulla” *Uued Uudised*, 5. märts, <https://uueduudised.ee/eesti-ekspress-leidis-hitleri-kulla/> (külastatud 12.04.2025).

Mälberg, Kalle. 2016. “Kalle Mälberg: Pätsi monument Adaverre?” *Uued Uudised*, 8. detsember, <https://uueduudised.ee/kalle-malberg-patsi-monument-adaverre/> (külastatud 26.04.2025).

Objektiiv. 2017. “Riigikogule anti üle otsuse eelnõu vabadussõjalaste rehabiliteerimiseks”, *Objektiiv* 2. juuni, <https://objektiiv.ee/riigikogule-anti-ule-otsuse-eelnou-vabadussojalaste-rehabiliteerimiseks/> (külastatud 12.04.2025)

Põlluaas, Henn. 2017a. “Henn Põlluaas: Pätsu asemel väärivad ausammast Eesti Vabadusvõitlejad” *Uued Uudised*, 9.jaanuar, <https://uueduudised.ee/henn-polluaas-ausammas-patsile-kahtlase-vaartusega-ettevotmine/> (külastatud 22.04.2025).

Põlluaas, Henn. 2017b. “Henn Põlluaas: lõpetame klikivõimu ja taastame rahvaalgatusõiguse!” *Uued Uudised*, 8.mai, <https://uueduudised.ee/henn-polluaas-lopetame-klikivoimu-ja-taastame-rahvaalgatusoiguse/> (külastatud 21.04.2025).

Põltsam, Kenno. 2018a. “Kas Päts võitles NSV Liidu või hoopis oma musta südametunnistuse hiigelvarjuna?” *Uued Uudised*, 11. august, <https://uueduudised.ee/kas-pats-voitles-nsv-liidu-voi-hoopis-oma-musta-sudametunnistuse-hiigelvarjuga/> (külastatud 12.04.2025).

Põltsam, Kenno. 2018b. “Kenno Põltsam: valimiste põhiküsimus on põhiseaduse preambula” *Uued Uudised*, 22. jaanuar, <https://uueduudised.ee/kenno-poltsam-valimiste-pohikusimus-on-pohiseaduse-preambula/> (külastatud 11.04.2025).

Põltsam, Kenno. 2023. “See mis oli meiega eile, seda väärtustame täna ning see viib meid homsesse” *Uued Uudised*, 17. juuni, <https://uueduudised.ee/see-mis-oli-meiega-eile-seda-vaartustame-tana-ning-see-viib-meid-homsesse/> (külastatud 11.04.2025).

Põltsam, Kenno. 2024a. “Vapside liikumine rauges alles 1937.aastal” *Uued Uudised*, 27. juuli, <https://uueduudised.ee/vapside-liikumine-rauges-alles-1937-aastal/> (külastatud 12.04.2025).

Põltsam, Kenno. 2024b. “Kas Juuru mees väärib kohta vapside mälestusmärgil?” *Uued Uudised*, 28. november, <https://uueduudised.ee/kas-juuru-mees-vaarib-kohta-vapside-malestusmargil/> (külastatud 07.04.2025).

Riigikogu. 2017a. “Vabadussõjalaste rollist Eesti ajaloos, 7. märts 2017”, 7. märts, https://www.youtube.com/watch?v=kddgci1FztI&ab_channel=Riigikogu (külastatud 13.12.2025)

Riigikogu. 2017b. “Riigikogu otsus Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabiliteerimisest”, 23. november, <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/9ea0b429-b2a1-4e30-aa8e->

[fbb438dea60d/riigikogu-otsus-eesi-vabadussojalaste-liidu-ja-sellega-seotud-isikute-ning-organisatsioonide-rehabiliteerimisest/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/9ea0b429-b2a1-4e30-aa8e-fbb438dea60d/riigikogu-otsus-eesi-vabadussojalaste-liidu-ja-sellega-seotud-isikute-ning-organisatsioonide-rehabiliteerimisest/) (külastatud 13.12.2025)

Riigikogu. 2017c. “SELETUSKIRI Riigikogu otsuse “Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabiliteerimisest eelnõu juurde”, 23. november, <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/9ea0b429-b2a1-4e30-aa8e-fbb438dea60d/riigikogu-otsus-eesi-vabadussojalaste-liidu-ja-sellega-seotud-isikute-ning-organisatsioonide-rehabiliteerimisest/> (külastatud 02.11.2025)

Riigikogu põhiseaduskomisjon. 2017. “Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 143”, 23. jaanuar, <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/9ea0b429-b2a1-4e30-aa8e-fbb438dea60d/riigikogu-otsus-eesi-vabadussojalaste-liidu-ja-sellega-seotud-isikute-ning-organisatsioonide-rehabiliteerimisest/> (külastatud 30.04.2025)

Riigikogu stenogrammid. 2018a. “Riigikogu otsuse "Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabiliteerimisest" eelnõu (552 OE) esimene lugemine”, 8. veebruar, <https://stenogrammid.riigikogu.ee/201802081000#PKP-23211> (külastatud 12.12.2024)

Riigikogu stenogrammid. 2018b. “Riigikogu otsuse "Eesti Vabadussõjalaste Liidu ja sellega seotud isikute ning organisatsioonide rehabiliteerimisest" eelnõu (552 OE) esimese lugemise jätkamine”, 13. Veebruar, <https://stenogrammid.riigikogu.ee/201802131000#PKP-23219> (külastatud 12.12.2024)

Sildnik, Sven. 2022. “ (:) kivisildnik: Mälestused Tiit Madissoni mälestussamba avamisest” *Uued Uudised*, 3. september, <https://uueduudised.ee/kivisildnik-malestused-tiit-madissoni-malestussamba-avamisest/> (külastatud 07.04.2025).

Toomepuu, Jüri. 2020a. “Jüri Toomepuu: inimkapitalist ja riikide jõukusest” *Uued Uudised*, 1. august, <https://uueduudised.ee/juri-toomepuu-inimkapitalist-ja-riikide-joukusest/> (külastatud 12.04.2025).

Toomepuu, Jüri. 2020b. “Jüri Toomepuu: eestlaste elujõud, kas püsiv või hajuv?” *Uued Uudised*, 27. september, <https://uueduudised.ee/juri-toomepuu-eesi-laste-elujoud-kas-pusiv-voi-hajuv/> (külastatud 17.04.2025).

Toomepuu, Jüri. 2021. “Jüri Toomepuu: demokraatia, vabadus ja sõnavabadus” *Uued Uudised*, 7. märts, <https://uueduudised.ee/juri-toomepuu-demokraatia-vabadus-ja-sonavabadus/> (külastatud 17.05.2025).

Toomepuu, Jüri. 2023. “Jüri Toomepuu: 9. mai on kurjuse impeeriumi, okupantide ja orjastajate võidupüha” *Uued Uudised*, 9. mai, <https://uueduudised.ee/juri-toomepuu-9-mai-on-kurjuse-impeeriumi-okupantide-ja-orjastajate-voidupuha-2/> (külastatud 12.04.2025).

Uued Uudised. 2017a. “Henn Põlluaas: Riigikogu peaks vabadussõjalased rehabiliteerima” *Uued Uudised*, 7. märts, <https://uueduudised.ee/henn-polluaas-riigikogu-peaks-vabadussõjalased-rehabiliteerima/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2017b. “Henn Põlluaas: vabadussõjalastele tekitatud ülekohut saab leevendada nende rehabiliteerimisega” *Uued Uudised*, 5. juuni, <https://uueduudised.ee/henn-polluaas-vabadussõjalastele-tekitatud-ulekohut-saab-leevendada-nende-rehabiliteerimisega/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018a. “Põhiseaduskomisjoni enamus hülgas vabadussõjalaste au taastamise idee seadusesse raiumise” *Uued Uudised*, 23. jaanuar, <https://uueduudised.ee/pohiseaduskomisjoni-enamus-hulgas-vabadussõjalaste-au-taastamise-idee-seadusesse-raiumise/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018b. “Tõrvikurongkäigust on vabariigi juubeliaastaks kujunenud iga-aastane tava” *Uued Uudised*, 23. veebruar, <https://uueduudised.ee/torvikurongkaigust-vabariigi-juubeliaastaks-kujunenud-igaaastane-tava/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018c. “Andres Larka 121 — mees, kelle au jättis Riigikogu 13. Veebruaril teiste seas taastamata” *Uued Uudised*, 5. märts, <https://uueduudised.ee/andres-larka-121-mees-kelle-au-jattis-riigikogu-13-veebruariil-teiste-seas-taastamata/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018d. “Ilmus raamat 1934.aasta riigipöördest, mis hävitas Eesti demokraatia” *Uued Uudised*, 12. aprill, <https://uueduudised.ee/ilmus-raamat-1934-aasta-riigipoordest-mis-havitas-eestis-demokraatia/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018e. “Rahvuslasest kirjamees Heiki Kortspärn: lootusetult lootusrikas eesti patrioot” *Uued Uudised*, 20.aprill, <https://uueduudised.ee/rahvuslasest-kirjamees-heiki-kortsparn-lootusetult-lootusrikas-eesti-patrioot/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018f. “Ajaloolane Jaak Valge: rahvusena rikastame maailma ainult siis, kui arendame oma eripära” *Uued Uudised*, 2. mai, <https://uueduudised.ee/ajaloolane-jaak-valge-rahvusena-rikastame-maailma-ainult-siis-kui-arendame-oma-eripara/> (külastatud 13.04.2025)

Uued Uudised. 2018g. “Vabadussõjalaste juht Artur Sirgu mälestus saab augustis Järvemaal monumenti jäädvustatud” *Uued Uudised*, 21.mai, <https://uueduudised.ee/vabadussõjalaste-juht-artur-sirgu-malestus-saab-augustis-jarvemaal-monumenti-jaadvustatud/> (külastatud 12.04.2025).

Uued Uudised. 2018h. “Artur Sirgu ausamba avamine lükkub vabadussõjalasest poliitiku sünniaastapäevale” *Uued Uudised*, 18. juuli, <https://uueduudised.ee/artur-sirgu-ausamba-avamine-lukkub-vabadussõjalasest-poliitiku-sunniaastapaevale/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018i. “Muinsuskaitseamet kiitis heaks Artur Sirgu ausamba uue asukoha” *Uued Uudised*, 22. august, <https://uueduudised.ee/muinsuskaitseamet-kiitis-heaks-artur-sirgu-ausamba-ue-asukoha/> (külastatud 13.04.2025).

Uued Uudised. 2018j. Vabadussõjalase Artur Sirgu ausammas tuleb Ambla pastoraadi ette ja avatakse 25. septembril kell 12” *Uued Uudised*, 10. september, <https://uueduudised.ee/vabadussõjalase-artur-sirgu-ausammas-tuleb-ambla-pastoraadi-ette-ja-avatakse-25-septembril/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018k. “Täna avatakse Ambla pastoraadi ees vabadussõjalase Artur Sirgu ausammas” *Uued Uudised*, 25. september, <https://uueduudised.ee/tana-avatakse-ambla-pastoraadi-ees-vabadussõjalase-artur-sirgu-ausammas/> (külastatud 12.04.2025)

Uued Uudised. 2018l. “Artur Sirk sai teisipäeval Amblas tunnustuse, mis ta eluajal saamata jäi” *Uued Uudised*, 25. september, <https://uueduudised.ee/artur-sirk-sai-teisipaeval-amblas-tunnustuse-mis-ta-eluajal-saamata-jai/> (külastatud 14.04.2025)

Uued Uudised. 2018m. “Räägime asjast”: vapside saatus näitab, et rahvusmeelseteta tuleb alistumine võõrvõimule kiiresti” *Uued Uudised*, 30. september, <https://uueduudised.ee/raagime-asjast-vapside-saatus-naitab-et-rahvusmeelseteta-tuleb-alistumine-voorvoimule-kiiresti/> (külastatud 15.04.2025)

Uued Uudised. 2018n. “Nädalavahetuse lugemist: Riigikogu töö ja tegemised on alati olnud rahva tähelepanu all” *Uued Uudised*, 13. oktoober, <https://uueduudised.ee/nadalavahetuse-lugemist-riigikogu-too-ja-tegemised-on-alati-olnud-rahva-tahelepanu-all/> (külastatud 14.04.2025)

Uued Uudised. 2018o. “Tarandi vägivallatsemine EKRE miitingul: tüüpiline Antifa vasakäärmuslaste provokatsioon” *Uued Uudised*, 26. november, <https://uueduudised.ee/tarandi-vagivallatsemine-ekre-miitingul-tuupiline-antifa-vasakaarmuslaste-provokatsioon/> (külastatud 14.04.2025)

Uued Uudised. 2018p. “Kas presidendist Kaljulaidist on saamas uus Konstantin Päts?” *Uued Uudised*, 27. november, <https://uueduudised.ee/kas-presidendist-kaljulaidist-on-saamas-uus-konstantin-pats/> (külastatud 14.04.2025)

Uued Uudised. 2018q. “VÄLJALÕIKED! Sotsid on läbi ajaloo provokaatorid olnud – Eelmise iseseisvuse päevilt” *Uued Uudised*, 29. november, <https://uueduudised.ee/valjaloiked-sotsid-on-labi-ajaloo-provokaatorid-olnud-eelmise-iseseisvuse-paevilt/> (külastatud 15.04.2025)

Uued Uudised. 2018r. “Demagoogia tipp – Ossinovski kõne sotside üldkogul” *Uued Uudised*, 16. detsember, <https://uueduudised.ee/demagoogia-tipp-ossinovski-kone-sotside-uldkogul/> (külastatud 14.04.2025)

Uued Uudised. 2019a. “Daniel Mereäär leiab aega nii mere kündmiseks kui ka vabadussõjalaste austamiseks” *Uued Uudised*, 22.jaanuar, <https://uueduudised.ee/daniel-mereaar-leiab-aega-nii-mere-kundmiseks-kui-ka-vabadussõjalaste-austamiseks/> (külastatud 15.04.2025)

Uued Uudised. 2020. ““Postimees” sai rahvusmeelsetelt valetamise pärast sugeda juba “Pätsu aegadel” “ *Uued Uudised*, 23. august, <https://uueduudised.ee/postimees-sai-rahvusmeelsetelt-valetamise-parast-sugeda-juba-patsu-aegadel/> (külastatud 23.08.2020)

Uued Uudised. 2021a. “Suri Eesti vabadusvoitleja Tiit Madisson” *Uued Uudised*, 21. juuni, <https://uueduudised.ee/suri-estii-vabadusvoitleja-tiit-madisson/> (külastatud 14.05.2025)

Uued Uudised. 2021b. “Mis vahe on Ivo Linnal ja Tõnis Mägil?” *Uued Uudised*, 28. oktoober, <https://uueduudised.ee/mis-vahe-on-ivo-linnal-ja-tonis-magil/> (külastatud 19.04.2025)

Uued Uudised. 2022. “Martin Helme saates “Räägime asjast”: Möödunud aastal kukutati Eesti kõige rahvuslikum ja inimestest hoolivam valitsus” *Uued Uudised*, 2. jaanuar,

<https://uueduudised.ee/martin-helme-saates-raagime-asjast-moodunud-aastal-kukutati-eesti-koige-rahvuslikum-ja-inimestest-hoolivam-valitsus/> (külastatud 15.04.2025)

Uued Uudised. 2024. “Anti Poolamets räägib Kuusalus vapsidest” *Uued Uudised*, 9. september, <https://uueduudised.ee/anti-poolamets-raagib-kuusalus-vapsidest/> (külastatud 15.04.2025)

Uring, Priit. 2023. “Eepiline pilguheit aastasse 1940: Pätsi-Laidoneri hüpoteetiline asukoht” *Uued Uudised*, 13. märts, <https://uueduudised.ee/eepiline-pilguheit-aastasse-1940-patsi-laidoneri-hupoteetiline-asukoht/> (külastatud 11.04.2025).

Valge, Jaak. 2018a. “Kaks suurt vastasseisjat: EKRE ja vabadussõjalased” *Õhtuleht*, 31. juuli.

Valge, Jaak. 2018b. “Jaak Valge: Rahvuskonservatism ja selle neli tõusuaega Eestis” *Uued Uudised*, 25. detsember, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-rahvuskonservatism-ja-selle-neli-tousuaega-eestis/> (külastatud 29.04.2025).

Valge, Jaak. 2019a. “Suhtumine EKRE-sse näitab suhtumist demokraatiasse” *Uued Uudised*, 30. jaanuar, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-suhtumine-ekre-sse-naitab-suhtumist-demokraatiasse/> (külastatud 29.04.2025).

Valge, Jaak. 2019b. “Jaak Valge annab Eesti otsedemokraatia ajaloo mõistmiseks järeleaitamistunni” *Uued Uudised*, 8. aprill, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-annab-eesti-otsedemokraatia-ajaloo-moistmiseks-jareleaitamistunni/> (külastatud 29.04.2025).

Valge, Jaak. 2020. “Jaak Valge: Venemaa ajaloo propaganda uuesti Nõukogude aja tasemel” *Uued Uudised*, 8. oktoober, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-venemaa-ajaloo-propaganda-uuesti-noukogude-aja-tasemel/> (külastatud 29.04.2025).

Valge, Jaak. 2021a. “Rahvuskonservatiivsuse diskreetne võlu ehk haritlastest ERSP ja EKRE ajal” *Uued Uudised*, 10. oktoober, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-rahvuskonservatiivsuse-diskreetne-volu-ehk-haritlastest-ersp-ja-ekre-ajal/> (külastatud 29.04.2025).

Valge, Jaak. 2021b. “Jaak Valge: Autoritaarvõimu hääl minevikust” *Uued Uudised*, 9. november, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-autoritaarvoimu-haal-minevikust/> (külastatud 29.04.2025)

Valge, Jaak. 2022. “Jaak Valge: EKRE ja ajaloo paralleelide tõmbamine” *Uued Uudised*, 25. jaanuar. <https://uueduudised.ee/jaak-valge-ekre-ja-ajaloo-paralleelide-tombamine/> (külastatud 28.04.2025).

Valge, Jaak. 2023. “Jaak Valge vastulauses Eerik-Niiles Krossile: Reformierakond võib tunda uhkust tiheda sideme üle okupatsiooniaegse Eestimaa Kommunistliku Parteiga” *Uued Uudised*, 23.märts, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-eerik-niiles-krossi-liberaalne-poore-ja-erakondade-ajaloo-seosed-on-uljas-fantaasia/> (külastatud 27.04.2025).

Valge, Jaak. 2024. “VIDEO I Jaak Valge: „Osali poliitikutest on hirm selle ees, et kodanikud saavad riigielu küsimusi otsustada“ “ *Uued Uudised*, 12. märts, <https://uueduudised.ee/jaak-valge-osal-poliitikutest-on-hirm-selle-ees-et-kodanikud-saavad-riigielu-kusimusi-otsustada/> (külastatud 27.04.2025).

6. Lisad

Lisa 1. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhend

1. Kuupäev
2. Materjali allikas
3. Materjali autor
4. Materjali žanr

1- Uudised

2- Arvamusartiklid

3- Intervjuud

4- Riigikogu arutelu (Istungi stenogramm, protokoll või transkriptsioon)

5- muu

5. Tuvastatud koodid

1- Õigluse taastamine

2. Tänapäevased poliitilised eesmärgid

3- Riigikogu pädevus

4- Pädevuse puudumine

5- Minevikumuutmise katse

Lisa 2. Kodeerimistabel

Jrk. nr	Kuupäev	Allikas	Autor	Žanr	Koodid
1	8.12.2016	Uued Uudised	Kalle Mälberg	5	1
2	09.01.2017	Uued Uudised	Henn Põlluaas	2	1, 2
3	08.02.2017	Uued Uudised	Mihkel Langerbraun	2	1
4	07.03.2017	Uued Uudised	Uued Uudised	2	1, 3
5	07.03.2017	Riigikogu	Riigikogu	4	1, 3, 4
6	11.04.2017	Uued Uudised	Ruuben Kaalep	5	2
7	02.06.2017	Objektiiv	Objektiiv	5	1
8	05.06.2017	Uued Uudised	Uued Uudised	2	1, 3
9	23.11.2017	Riigikogu	Riigikogu	4	1
10	23.11.2017	Riigikogu	Riigikogu	4	1, 3
11	23.01.2018	Riigikogu	Riigikogu	4	1, 3, 5
12	23.01.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1, 2
13	08.02.2018	Riigikogu	Riigikogu	4	1
14	13.02.2018	Riigikogu	Riigikogu	4	1
15	23.02.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	-

16	05.03.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1
17	12.03.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1
18	12.04.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1, 2
19	14.04.2018	Uued Uudised	Uno Kaskpeit	2	1
20	20.04.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	3	1
21	02.05.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	2	1, 3
22	08.05.2018	Uued Uudised	Henn Põlluaas	2	2
23	21.05.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	-
24	05.07.2018	Uued Uudised	Jaak Madison	3	1
25	18.07.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	-
26	31.07.2018	Õhtuleht	Jaak Valge	2	1, 2
27	11.08.2018	Uued Uudised	Kenno Põltsam	2	1
28	22.08.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1
29	10.09.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1
30	25.09.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1
31	25.09.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1,2
32	30.09.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1,2
33	13.10.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	-

34	26.11.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	2
35	26.11.2018	Uued Uudised	Mart Helme	2	2
36	27.11.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	2	2
37	29.11.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	5	2
38	16.12.2018	Uued Uudised	Uued Uudised	2	2
39	25.12.2018	Uued Uudised	Jaak Valge	2	2
40	22.01.2019	Uued Uudised	Uued Uudised	3	1
41	30.01.2019	Uued Uudised	Jaak Valge	2	2
42	08.04.2019	Uued Uudised	Jaak Valge	2	1
43	01.08.2020	Uued Uudised	Jüri Toomepuu	2	-
44	23.08.2020	Uued Uudised	Uued Uudised	5	2
45	27.09.2020	Uued Uudised	Jüri Toomepuu	2	-
46	08.10.2020	Uued Uudised	Jaak Valge	2	-
47	31.01.2021	Uued Uudised	Valver Kõrgemäe	2	1, 2
48	07.03.2021	Uued Uudised	Jüri Toomepuu	2	-
49	21.06.2021	Uued Uudised	Uued Uudised	5	-
50	10.10.2021	Uued Uudised	Jaak Valge	2	-
51	28.10.2021	Uued Uudised	Uued Uudised	5	-

52	09.11.2021	Uued Uudised	Jaak Valge	2	1
53	02.01.2022	Uued Uudised	Uued Uudised	5	1, 2
54	25.01.2022	Uued Uudised	Jaak Valge	2	-
55	14.04.2022	Uued Uudised	Kenno Põldsam	2	2
56	03.09.2022	Uued Uudised	Sven Sildnik ((:) kivisildnik)	2	-
57	22.01.2023	Uued Uudised	Kenno Põltsam	2	-
58	05.03.2023	Uued Uudised	Ivan Makarov	2	2
59	13.03.2023	Uued Uudised	Priit Uring	5	1
60	23.03.2023	Uued Uudised	Jaak Valge	2	1, 2
61	09.05.2023	Uued Uudised	Jüri Toomepuu	2	-
62	12.03.2024	Uued Uudised	Jaak Valge	2, 5	1, 2
63	17.06.2024	Uued Uudised	Kenno Põltsam	2	1
64	27.07.2024	Uued Uudised	Kenno Põltsam	2	1
65	09.09.2024	Uued Uudised	Uued Uudised	5	-
66	28.11.2024	Uued Uudised	Kenno Põltsam	2	1

Lisa 3. Lihtlitsents

Mina, Oliver Sepp (isikukood: 50011282718) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti mälu poliitika 21. sajandil vabadussõjalaste rehabiliteerimiskatse näitel“ (inglise keeles „**Estonian Memory Politics in 21st Century: The Case of the Attempt to Rehabilitate the Veterans**“), mille juhendajateks on Liisi Veski ja Heiko Pääbo

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil alates 19.05.2025 kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuand- mete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.